

לחיות את ראש השנה

מסע לליבו של ראש השנה

לעילוי נשמות

אבי מורי אליהו נח שבח בן ישראל זצ"ל הכ"מ

חיים נחום בן אברהם אבא הלוי ע"ה

זלדה בת חנוך הכהן ע"ה

נחמה מינדל בת יוסף דוב ע"ה

לאה חיה בת גודוין ע"ה

הופץ לזיכוי הרבים - אפשר לקחת

Other Publications from the Author:

The Living Marriage

Living Tefillah

Living the Pesach Seder (booklet)

Living Selichos (booklet)

לחיות את התפילה (חוברת)

לחיות את הסליחות (חוברת)

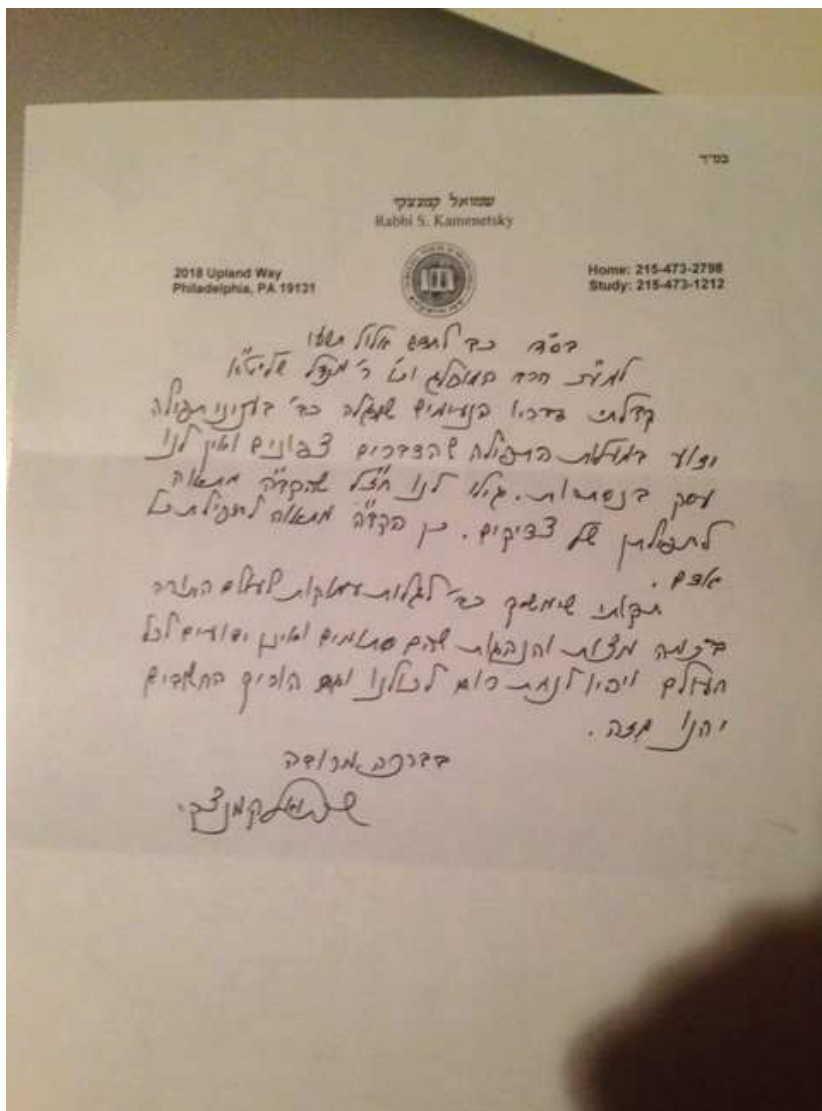
לחיות את סדר הספח (חוברת)

תרגום - הרב נתנאל אדיר

madirim@gmail.com

שאלות, הערות ובקשה לקבלת חוברות נוספות - ניתן לשלוח לכתובת
livingtorah24.7@gmail.com

המלצת הרב שמואל קמנצקי על ספר "Living Tefillah" מאת מנדל וייס

תוכן העניינים

חלק ראשון - יום ההמלכה

פרק א: המליכוני עליכם.....	9
פרק ב: מלכות השם ויום הדין.....	14
פרק ג: התכוונות לבריאה מחדש.....	20
פרק ד: מבט עמוק על ברכת "זכרונות".....	25

חלק שני - במה? בשופר!

הקדמה לחלק ב.....	29
פרק א: מבט עמוק בשופר.....	30
פרק ב: שלושת המימדים של ראש השנה.....	37
פרק ג: כסא דין וכסא רחמים.....	43
פרק ד: אשרי העם יודעי תרועה.....	51
פרק ה: יום תרועה.....	57
פרק ו: קולות השופר.....	59

חלק שלישי - השופר והארת פני ה'

פרק א: השופר ואור פני ה'.....	65
פרק ב: שופר החירות.....	68
סיכום רעיונות.....	70

חלק ראשון: יום ההמלכה

פרק א: המליכוני עליכם

ראש השנה והמלכות

ראש השנה בהיותו יום הדין, מעורר רבים לבקש עצות כיצד לזכות בדין לשנה טובה ומתוקה. והנה אף כי זהו ענין גדול ורחב, המקום הטוב ביותר להתחיל לחפש בו צריך להיות בהתעמקות בעצת חז"ל שהורונו כך:

אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה? בשופר (ר"ה ט"ז).¹

והנה דבריהם הקדושים צריכים ביאור רב מכמה בבחינות, אבל נתחיל בנקודה בתחילת דבריהם - מה ענין עצת חכמים זו להמליך את ה' בר"ה, שכן בכל יום אנו מקבלים עול מלכות שמים בקריאת שמע, וא"כ מה הטעם לעשות זאת באופן מיוחד בר"ה?²

קצה החוט להבנת דבריהם נמצא בדברי רבינו בחיי, הכותב שיום ר"ה שהוא למעשה יום בריאת אדם הראשון, היה גם היום הראשון להתגלות מלכות שמים בתוך העולם. וכך הוא כותב לגבי קול השופר, וז"ל (בראשית כ"ב: י"ג):

הוא הקול הנשמע במתן תורה, ואליו אנו רומזים בקול השופר שאנו תוקעין בראש השנה שהוא היום שנברא בו העולם. והתבונן כי יום מתן תורה תחילת קבלת מלכותו, וכן יום שנברא בו העולם תחילת מלכותו, לפי שאין מלך בלא צבא.

¹ זה נקרא "עצה" ולא רק "עבודת היום" כמשמעות לשון כל הברייתא שמוזכר שם "תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא אמר הקדוש ברוך הוא הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת... אמרו לפני בראש השנה..."

² בהמשך המאמר (פרק רביעי) יבאר מה שצריך להבין בדבריהם בענין "זכרונות", ובחלק ב' מתמקד בעומק ענין שופרות.

רבינו בחיי מבאר שהיום בו נברא האדם הוא גם היום בו התחילה מלכות ה', שכן אין מלך בלא עם. לכן ביום זה אנו תוקעים בשופר כדי להמליך את ה' למלך, ממש כמו קול השופר במתן תורה, בו ה' גילה את מלכותו לראשונה.

לפי"ז נוכל ליישב מה שהקשינו לעיל, שאף שבכל יום אנו מקבלים על עצמינו את עול מלכותו, ר"ה מיוחד בזה שהוא היום בו אנו מכתירים את ה' למלך עלינו.

מלך או מושל?

אך עדיין יש להבין מה מיוחד כל כך בהכתרה הזו, שבגללו היא חשובה יותר מקבלת עול מלכות שמים של כל יום?

יש לבאר זאת ע"פ דברי הגר"א, שכתב שמלכות אמיתית תלויה בכך שהעם רוצה בה, וז"ל (קול אליהו לד, ח):

דכתיב (תהלים כב, כט) לה' המלוכה ומושל בגוים, כי מלך נקרא מי שממנים אותו ברצון העם, והוא נגזר מלשון המלכה, שמתיעצין למנות את זה עליהם למלך. ומושל נקרא מי שמושל בחזקה על העם, וזהו שאמר לה' המלוכה היינו ישראל מקבלים עליהם עול מלכותו ית' ברצון, ומושל בגוים בחזקה אף שלא ברצונם.

הגר"א מגדיר שמלכות אמיתית לא שולטת בכח הזרוע על הנתינים, אלא להיפך. מלכות אמיתית מתבססת ע"י העם הממנה את מלכו לפי רצונו.

דברים אלו פותחים אשנב להבנת דברי חז"ל שהובאו לעיל לגבי אמירת מלכויות בר"ה. חז"ל מדגישים שעלינו להגיע למצב של "כדי שתמליכוני עליכם", מצב של רצון וחשק שה' הוא יהיה מלכינו, ולא רק קבלת העובדה שהוא המושל עלינו. כיון שר"ה הוא יום המלכת ה', עלינו להבין נקודה יסודית בדברים הנ"ל- מדוע באמת מלכות אמיתית היא רק מלכות הנבחרת ע"י העם?

נראה שהטעם הוא משום שהמהות של המושג "מלכות" היא יצירת מערכת יחסים הדדית בין המלך ובין העם. המלך מצידו מתחייב להשתמש בכח הניתן לו כדי לשמור על האומה ולהביא אותה למצב הטוב ביותר, והאומה מצידה מקבלת את המלך כאחראי, ונותנת בו אמון שהוא ידאג לכל צרכיה ויוביל אותה בדרך הטובה ביותר.

המהר"ל³ ממשיך את מערכת היחסים בין העם למלך לגוף האדם - המלך נמשל לראש והאומה לשאר הגוף ההולך בעקבות הראש. לפי דברים אלו, בחירת העם במלכם היא ביטוי ליכולת של העם לבטוח במלך בו בחרו, ממש כשם שהגוף הולך בעקבות הוראות הראש בנאמנות.

ללא רצון העם לא ניתן לבנות מערכת יחסים שכזו, ולכן אין מלכות אמיתית ללא רצון זה. באופן זה רצון ה' למלוך עלינו הוא למעשה ביטוי לרצונו להביא עלינו את השלימות והטוב הגדול ביותר, ואנו מוציאים את מלכותו אל הפועל ע"י בחירתנו ורצונו במערכת יחסים זו.⁴

כאן ניתן להבין את ההבדל בין קבלת עול מלכותו בכל יום לבין עבודת הכתרת הקב"ה למלך בראש השנה. קבלת עול מלכות שמים בק"ש של כל יום עיקרה מבטאת את קבלת עול מלכותו של ה"ת עלינו הכוללת גם בטחון בה', וגם התחייבות מצידנו לקיים את המצוות. **מאידיך, הכתרת הקב"ה למלך מיוסד על רצונו שהוא יהיה המלך שלנו.**

בשלב זה ניתן לומר שאם אדם התפלל את כל תפילות ר"ה, ואפילו היה מוכן לקבל את העובדה הבלתי נמנעת שה' הוא המושל בכל. אך באופן אישי היה מעדיף שהמצויאות תהיה אחרת (ללא עול מלכות ה'), אדם זה לא המליך את ה' עליו, למרות שהוא קיבל אותו כמושל.⁵

³ באר הגולה, באר ז'. עיין גם דרך ה' (חלק ד' פרק ד' אות ב').

⁴ עומק חשיבות המערכת הזו הוא מהדברים שעומדים ברומו של עולם, והוא המאפשר קשר אמיתי בין הבורא לנברא כמו שבמאור שדרך שם חלק ד פרק ד. זה מקצת לשונו (שם) "כי אמנם אמיתת מציאותו ית' הוא דבר בלתי נתלה בזולתו כלל ובלתי מתייחס לזולתו, כי הנה הוא מצוי מוכרח ושלם מצד עצמו, ואין לו שום יחס עם אחר כלל לא למעלה ממנו ולא למטה ממנו... והנה בבחינה זאת נקראהו בשם אלוהים ב"ה... ואולם עוד רצה בטובו וחמדו, להשפיל כביכול בענותו את רום כבודו ולהיות מתייחס אל נבראו, אע"פ שבאמת אין להם יחס עמו כלל, ורצה להיות להם במדריגת מלך אל עם, שיחשב להם לראש, ולמנהיג, ולהתכבד כביכול במלך שמתכבד בעמו, וכענין שנאמר, ברוב עם הדרת מלך..."

⁵ כמובן שקבלה זו עדיפה מכלום, אבל ביחס לעבודת היום בה התחייבנו בר"ה קבלת ה' רק כמושל אינה המטרה כלל, והיא לבדה ודאי אינה קיום של עצת חז"ל לזכות בדין, שהיא אך ורק המלכת ה' עליו. תכלית חוברת זו היא לעזור לאדם לעורר את פנימיות ליבו לרצות באמת להמליך את הקב"ה למלך עליו.

לב ליבו של ר"ה תלוי ביכולת שלנו להמליך עלינו את ה' למלכינו, והמלכה זו היא למעשה ביטוי רצוננו הפנימי להיות במערכת יחסים הדדית של מלכות עם ה'. וזו כוונת חז"ל "תמליכוני עליכם" – דהיינו, המליכו אותי למלך עליכם – **מרצונכם**.

קבלת מלכות ה' בשמחה

מבט עמוק יותר על מהות ההמלכה נוכל לדלות מן המילים בהן בחרה התורה לתאר את ר"ה – "יום תרועה"⁶. החת"ם סופר מפרש שהתיאור "יום תרועה" משמעותו "יום קירבה", וכמו שמשמע מהפסוק (במדבר כט, א) "ה' אלהיו עמו, ותרועת מלך בו". רש"י על אתר מפרש שהמילה "תרועה" היא מלשון "ריעות", ומשמעות הפסוק ש"ריעות וקרבת המלך בו"⁷. פירוש זה מסתבר ביותר לאור מה שנתבאר כעת, שהמלכת ה' באמת מבוססת על אמון עמוק בין המלך והעם, אמון הדורש את רצונם של שני הצדדים.

האמת היא שרעיון זה מופיע כבר בפעם הראשונה בו קיבלו כלל ישראל את ה' למלך עליהם. למרות שיש להניח שרוב העולם חושבים שקבלת מלכות ה' היתה לראשונה במעמד הר סיני, הגר"א כתב שלמעשה היא היתה כבר בקריעת ים סוף⁸.

אמנם דבריו צריכים ביאור, שכן כיצד שייך לומר שקיבלו את מלכות ה' רק ע"י שירת הים, בעוד שכלל לא קיבלו עליהם את מצוותיו⁹.

⁶ כמובן שהמילה תרועה מרמזת גם לתקיעה בשופר (וכפי שיתבאר להלן בחלק השני), אך עם זאת יש בה משמעות של "ריעות". הבנה זו מתאימה מאוד ללשון הפסוק העוסק בר"ה, שכן הפסוק מתאר את היום כיום תרועה ולא עוסק בפעולת תקיעה. פרטי עבודת קבלת מלכותו בשמחה על פי תקיעת השופר יתבאר עוד בהמשך הדיון.

⁷ פירוש זה כתבו גם המצודות דוד והמלבי"ם על תהלים פ"ט:ט"ז.

⁸ ענין זה נרמז בפסוק החותם את שירת הים – "ה' ימלוך לעולם ועד" (שמות טו, יח). הגר"א מבאר עוד, שבמעמד הר סיני כלל ישראל התקדמו שלושה שלבים נוספים מעבר לקבלת מלכותו הבסיסית, וזה בצורת שלוש קבלות נוספות של מלכותו המוחלטת, שהן קבלת מצוותיו, קבלת עול תורה שבעל פה, וקבלת ענין השכר ועונש.

⁹ אך האמת היא שמהות הקשר בין המלך לעם הוא האמונה, והיא באה לידי ביטוי בכמה דרכים. אחד מהם הוא ע"י המצוות שהם הדרך שבו הקב"ה מביא את עמו לשלימות הכי גדולה שיכולה להיות. כלל ישראל מצידם, גם מקבלים את המצוות בביטחון, שהקב"ה שהוא מלכם, קבע להם חוקים אלו, לטובתם באמת. ענין זה גם ניכר בדברי חז"ל: (ברכות י"ג ע"א) פרשה ראשונה בקריאת שמע מכונה "קבלת עול

אמנם לפי דברינו שעיקרו של הקשר בין המלך והעם מונח באמון של העם במלך, נוכל להבין שזמן קריעת ים סוף היה הזמן בו התגלה ענין זה ביותר. בקריעת ים סוף ה' גילה לעמו שהם יכולים לבטוח בו שידאג להם וישמור עליהם בכל מצב, אפילו כשהם בתוך הים!

קירבה זו שהראה להם ה' ע"י ניסי הים, הביאה את כלל ישראל למצב בו הם משתוקקים שה' יהיה מלכם. כתוצאה מהתעוררות זו, הם שרו את שירת הים "בשמחה רבה"¹⁰, המסתיימת במילים "ה' ימלוך לעולם ועד".

במידה שנפנים ענין זה, שמלכות ה' היא גילוי של קירבת ה', ושל רצון ה' והתחייבותו להשתמש בכוחו הגדול להטיב לנו, כך ליבנו יתמלא בשמחה על האפשרות שניתנה לנו לקבל על עצמינו מערכת יחסים זו, ואז נוכל להמליך את ה' כראוי לו.

מלכות שמים" ואילו הפרשה השנייה נקראת "קבלת עול מצוות" דהיינו, שורש הקשר עם מלכות ה' - נכלל בפרשה ראשונה, והמשך הקשר מתבטא בפרשה השנייה על ידי קבלת עול מצותיו.
¹⁰ כמתואר בברכת "גאל ישראל" של שחרית.

פרק ב: מלכות ה' ויום הדין

מלבד המלכת ה' בכל שנה ביום הראשון לבריאת האדם, המלכת ה' היא גם השורש להיותו יום הדין.

השל"ה הקדוש מסביר את שורש המשפט ביום ר"ה, וז"ל (מסכת ראש השנה, תורה אור פרק ז):

והענין הוא מאחר שהוא זמן הבריאה שבו חידש השם יתברך עולמו, על כן בכל חזרת השנה פוקד הקדוש ברוך הוא עולמו וגוזר מראשית השנה עד אחרית השנה, ובוה מחדש הבריאה. והאדם שמתקן מעשיו ויוצא בדימוס אז הוא נעשה בריה חדשה. ומאחר שהמלך יושב על כסא דין אז באים בני אלהים להתייצב לקטרג.

השל"ה מבאר שהמשפט ביום זה הוא ביטוי להתחדשות הבריאה המתרחשת בכל ראש השנה. ממש כמו ראש השנה הראשון שבו העולם נברא, כך בכל שנה משפיע ה' בחינה של התחדשות על העולם. **חידוש העולם מחייב משפט לאדם ולעולם כולו, בכדי לקבוע כיצד בדיוק תתחדש הבריאה לסיבוב הבא.**¹¹

ראש השנה אינו "יום הדין" לצורך הדין עצמו הבא חשבון על כל מעשי האדם כדי לתת עליהם שכר או עונש, אלא הדין הוא חלק מחידוש הבריאה, שחידוש הבריאה דורש דין שבו נקבע כיצד יברא העולם מחדש לשנה הבאה.¹²

¹¹ והנה, במושכל ראשון הזמן שמתאים ליום הדין הוא סוף השנה, ולא ראש השנה. אמנם, לפי דברי השל"ה הדברים מובן היטב משום שעיקר הדין מצד ההתחדשות הבריאה ששייך בפרט לראש השנה.

¹² זו גם הסיבה שחז"ל מכנים את ר"ה "יום הזיכרון" ולא "יום הדין", וכפי שיתבאר בסמוך. וצריך להבין שהכוונה בזה אינו שולל דין על המעשים של העבר, אלא שורש הדין מיוסד על התחדשות הבריא, ועוד פרטים במשפט ראש השנה יתבאר בהמשך. יש לציין עוד חז"ל מלמדים אותנו שגם אדם הראשון נשפט בר"ה הראשון בו הוא נברא למעשה. ההשלכות של המשפט הזה על מהות היום של ר"ה יובאו בסוף הפרק.

התוכנית החשאית של המלך

לאחר שראינו שהדין של ר"ה נובע מחידוש הבריאה, עלינו לדעת שתכלית חידוש הבריאה הוא לקדם את העולם לתכליתו האמיתית. ענין זה עולה באופן ברור מדברי הרמח"ל על מנהג התשליך ביום א' דר"ה, וז"ל:

ענין מנהג אמירת פסוקי מי אל כמוך ביום ראש השנה על הנהר, הוא כי הנה בראש השנה מחדש האדון ב"ה כל מציאות הנמצאים, ומתכוין לקבוע הטוב שבהם שישאר לנצח ולדחות הרע שבהם עד שתטהר הבריאה ממנו ותהיה ראויה ליאור באור פניו לנצח נצחים.

והנה ברחמי ית', נושא העונות ועובר על הפשעים כפי מה שאפשר לפי נימוס צדקתו למי שזוכה לזה, וכל הרע שנתגבר בבריאה דוחה אותו ומעבירו מן המציאות. וענין זה נכלל בפסוקים אלה מי אל כמוך וכו' ותשליך במצולות ים וכו'.

הבה נעצור ונתבונן על ההשלכות האדירות שיש לדברי הרמח"ל על מהות הדין בר"ה. במבט פשוט ניתן היה לחשוב שהמטרה של "יום הדין" היא כדי לתת לכל אחד את המגיע לו לפי מעלליו במשך השנה שעברה.

הרמח"ל מסביר שאין זו האמת. המטרה של יום הדין של ראש השנה היא להביא את הבריאה למקום קרוב יותר לתכליתו, וזאת ע"י חיזוק הצד הטוב והסרת הרע המעכב את העולם מלהגיע לשלימותו.

בשלב זה נוכל לומר שחידוש הבריאה בכל שנה הוא בעצמו ביטוי ישיר של מלכות ה'. כפי שנתבאר לעיל, המלך הוא זה שמביא את האומה אל המצב הטוב ביותר שלה. אם כן, הרי התחייבותו של ה' למלוך על כל העולם משמעותה לקדם את העולם למצבו הטוב ביותר, וקיום התחייבות זו הוא ע"י חידוש הבריאה בכל שנה שתכליתו היא לוודא שהעולם מתקדם לקראת ההטבה הסופית והמוחלטת.

הגם שה' מולך על העולם כולו, הוא יצר את ישראל כדי להיות נציגיו בעולם, והם הכח המכריע של הטוב בבריאה. מבחינה זו כל הדין נעשה ולטובתינו, והוא למעשה הזדמנות עבוירנו להתחדש יחד עם הבריאה, התחדשות המחזקת את הקשר שלנו לטוב ומסירה את הרע שנקשרנו בו בחטאינו.

מבט עמוק על "יום הזכרון"

יש להתבונן בעובדה שבתפילות היום חז"ל מתארים את ר"ה כ"יום הזכרון" ולא כ"יום הדין"¹³. ובכלל צריך להבין ענין הזכרון לגבי ה', האם ה' שוכח דברים שלצורך כך הוא נזקק ליום זיכרון?!

דבר פלא נוסף הוא מה שחז"ל תקנו לקרוא בקריאת התורה של יום א' דר"ה את הפרשה "וה' פקד את שרה", ואילו את הקריאה של עקידת יצחק תיקנו ביום השני. מעשה העקידה ארע בר"ה כדי להמתיק את הדין דר"ה, וא"כ לכאורה היה ראוי שחז"ל יתקנו לקרוא מעשה זה ביום בו הוא התרחש.

את התשובה לכל השאלות האלו ניתן להבין לאור "התוכנית החשאית" של מלכו של עולם להוציא לאור את הטוב החבוי בתוככי הבריאה.

המהר"ל מבאר שהמושג "זיכרון" של ר"ה מרמז לכך שה' "זוכר" את הטוב החבוי בבריאה שעדיין לא יצא אל הפועל.¹⁴ אף שברור לנו שה' לא שוכח דבר, הבריאה עצמה היא כזרע הנמצא בתהליך צמיחה ויציאה אל הפועל. ניתן לומר שבשלב הצמיחה עתידו של הזרע כעץ תמיר וגדול הוא דבר חבוי ו"נשכח". דהיינו, הקב"ה הטביע בתוך העולם כוח המסוגל להוציא לפועל את תכלית הטוב הרצוי בבריאתו (כשם שגנן הזורע את השדה מכיר בטיבם של הזרעים שזרע), וכל שנה הוא "זוכר" את הכוח שהוא הטביע בתוך העולם שעדיין לא יצא לפועל.

לפי דברים אלו השם שטבעו חז"ל "יום הזכרון" הוא ביטוי מדויק לרצונו של ה' להוציא אל הפועל את הטוב שעדיין חבוי ו"נשכח" בעולם, וזאת על מנת להביא את העולם לשלימותו האמיתית.

מטעם זה קריאת התורה עוסקת בכך שה' פקד את שרה אימנו, שהיא זו שבה טמון עתידו של העם היהודי, שהם עצמם תכלית הבריאה כולה.

¹³ שם זה לא נכתב בתורה, בה נקרא ר"ה "יום תרועה". מאידך, בפרשת פנחס התורה מצווה אותנו לתקוע בשופר כדי לעשות "זיכרון תרועה", ולפ"ז יש להתבונן מדוע חז"ל בחרו לכוון את היום כ"יום זיכרון".

¹⁴ עיין בדבריו בחידושי אגדות ראש השנה בביאור ענין מלכיות וזכרונות ושופרות.

פקידת שרה מבטאת את מהות היום יותר מפרשת העקידה, כיון שבפרשה זו מתואר שורש ענין הזיכרון, שהוא רצונו של הבורא לעזור לעמו להתפתח לעמו [בפקידת שרה], בניגוד לעקידה שבה הנושא הוא זכות אבותינו שיש בכוחה למתק הדין.¹⁵

דברי חז"ל

התוכנית החשאית של הבורא נרמזת גם בדברי חז"ל על הפסוק בתהלים (ק"ב:י"ט), "תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יי", וז"ל המדרש תהלים (שם):

תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא. וכי עדיין אומה עתידה להבראות שהוא אומר ועם נברא וכו', רבנן אמרי, אלו הדורות שהן כמתים במעשיהם, ובאין ומתפללין לפניך בראש השנה וביום הכפורים ואתה בורא אותן בריה חדשה. ומה להם לעשות, ליקח הדס ולולב ולהלל אותך, שנאמר, ועם נברא יהלל יי.

לפי שורת הדין אם כלל ישראל הם כמתים במעשיהם, כלומר שאין להם כלל זכות לחיים, היה ראוי שבימים הנוראים יחתמו למיתה ח"ו. אמנם כדי לתקן מחשבה מוטעת זו, חז"ל מגדירים במדרש זה שהימים הנוראים [מר"ה ועד יוה"כ] הם מערכת שלימה שתפקידה הוא חיים ולא מיתה, מערכת המתחילה תהליך ובו ה' בורא את עמו מחדש בצורה שתתן להם הזדמנות להתקרב לתכלית עבודה נוצרו, וזאת למרות שמעשיהם היו גרועים במשך השנה שעברה.

רעיון זה מבואר גם במקום אחר, בו חז"ל משווים בין כלל ישראל למלאכים ששניהם עשויים מאש, וז"ל (שמות רבה פרשה טו פסקה ו):

המלאכים נקראו אש, דכתיב...וישראל כמו כן דכתיב (עובדיה א), "והיה בית יעקב אש". המלאכים מתחדשין בכל יום ומקלסין להקב"ה והן חוזרין לנהר אש שיצאו ממנו, ושוב האלהים מחדשן ומחזירן כשם שהיו

¹⁵ למרות שזכות העקידה היא ענין רלוונטי גם לימינו, ואנו מתחברים אליה באמצעות תקיעת השופר, מעשה העקידה עצמו היה פשוט עוד ביטוי לרצונו העמוק של ה' להבטיח שהטוב הטמון בעם ישראל יצא לפועל. הגילוי של רצון זה לראשונה היה בפקידת שרה. כמו כן המסר העיקרי של עקידת יצחק מסתיר רעיון זה, והוא שה' צריך את זכות העקידה על מנת לזכותינו בדין, ואין די בכוחו הגדול.

בראשונה, שנאמר (איכה ג) חדשים לבקרים¹⁶, כך ישראל משתקעין בעונות מיצר הרע שיש בגופן וחוזרין בתשובה והאלהים בכל שנה סולח לעונותיהם ומחדש לבם ליראתו, שנאמר (יחזקאל ל"ו) "ונתתי לכם לב חדש", לכך כתיב "איומה כנגדלות".

גם כאן חז"ל מתארים את הימים הנוראים כחלק מתהליך של התחדשות המתרחש בעזרת הבורא המקרבים אותנו לעבודתו ע"י התשובה למרות הטומאה שדבקה בנו בגלל מעשינו.

הגדרה זו לדין דר"ה כדין שמתוכנן באופן שיביא להצלחתנו בולטת גם בדברי חז"ל (ויקרא רבה כט, א) המציינים שביום זה יצא אדם הראשון זכאי בדינו, ושענין זה הוא סימן לבניו אחריו שיום זה יהיה להם יום סליחה ומחילה לדורות:

"זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חוק לישראל הוא וגו', ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום... נמצאת אתה אומר ביום ר"ה בשעה ראשונה עלה במחשבה... בתשיעי נצטוה, בעשירי עבר, באחד עשר נידון, בשנים עשר יצא בדימוס. אמר הקדוש ברוך הוא לאדם, זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין לפני בדימוס, אימת בחדש השביעי באחד לחדש".

למרות שחטא אדם הראשון הוא נושא עמוק מאוד, במבט ראשון עולה השאלה איך יתכן שאדם הראשון יצא זכאי בדינו, הרי היתה לו רק מצוה אחת והוא עבר עליה?

התשובה היא שכאן בדיוק התגלה הביטוי הראשון של התוכנית החשאית של מלכו של עולם, והיא להביט על יצירתו [במקרה הזה על אדם הראשון] בעין טובה כדי להבטיח שממלכתו [העולם] תגיע למצבה הטוב ביותר.

לכן מיד בראשית ההיסטוריה ה' הניח סימן זה במשפטו את העולם המסמן שהוא עתיד למצוא דרך ליכות את צאצאי אדם הראשון בדין כמו שזיכה את אדם הראשון

¹⁶ הלשם (בספר הדע"ה חלק ב' ד' י"ג א') מבאר שהתחדשות המלאכים בנהר האש היא תהליך של הטהרות המאפשר למלאכים להטהר כהכנה ליום החדש. לפי דבריו התחדשות זו מקבילה להתחדשות השנתית של כלל ישראל בימים הנוראים.

עצמו.¹⁷

חיוני להבין שאין משמעות הדברים שהדין של ר"ה אינו דין רציני. ודאי שהדין הוא דין אמת, אך אם ניקח את הדין ברצינות ונעשה את המוטל עלינו, חז"ל מלמדים שה' יעזור לנו לצאת זכאים בדין ואף ישתמש בו לטובתנו.¹⁸

¹⁷ בהמשך יבואר שהמשפט של ראש השנה כולל בתוכו את התמונה הכללית שאותו הדין לא יכול לסבול, ובדרך זו הקב"ה מצא פתח לזכות את אדם הראשון. אמנם, פרטי המשפט של אדם הראשון ואיך בדיוק הקב"ה זיכה אותו הוא מעבר לנושא של החיבור הזה.

¹⁸ ביאור מפורט של המוטל עלינו לעשות כדי לקבל את עזרת ה' בדין וכן הדרכים בהם ה' משתמש בדין לטובתינו יתבארו בהמשכו של חלק זה.

פרק ג: התכווננות לבריאה מחדש

הלב של ראש השנה תלוי על האפשרות להתחבר להתחדשות של הבריאה המכוון לקדם את העולם אל תכליתו.

והנה אף שתכלית הבריאה הוא בהחלט נושא עמוק ומורכב, התכלית המרכזית של הבריאה היא התגלות מלכות שמים. ואלו דברי הלשם (לשם שבו ואחלמה, ספר הכללים כלל י"ח סימן ח) וז"ל:

והנה תכלית כל המציאות הוא גילוי כבוד מלכותו ית"ש, והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה יד) וכו', והוא עצמו הנה הוא סיבת הכל, כל פעל ה' למענהו (משלי טז), וכן יסדו שהכל ברא לכבודו ולכבודי בראתי (ישעיה מג).

לכן, ההפנמה של המסר העמוק של ר"ה תלויה ביכולת שלנו להצטרף ל"תוכנית החשאית" של ה' לקרב את העולם אל תכליתו שהוא גילוי מלכותו.

בדרך הזה, יש לנו להבין משמעות דברי חז"ל שיום ר"ה הוא הראשון שבעשרת ימי תשובה¹⁹. ולכאורה התואר הזה של אחד מימי התשובה צריך הבנה. שהרי אין בתפילות היום אזכור כל שהוא של ענין התשובה. אין בקשת מחילה, אין חרטה על העבר, ואין מזכירים חטאים כלל. במקום כל זה רוב התפילות מתמקדות ברצונינו שמלכותו ית' תתגלה לעיני כל ע"י גאולת העולם.

כאן אנו מבינים ש"התשובה" של ר"ה קשורה לעבודת האדם להתקשר להתחדשות הבריאה על ידי שהוא חוזר ומתקרב לאמיתת מציאות האדם עצמו שנברא כדי לגלות את כבוד מלכותו ית' לתוך העולם.

לפ"ז חז"ל האומרים שעלינו להמליך את ה' עלינו ביום זה למעשה מכוונים אותנו להתחבר לחידוש הבריאה המתרחש בר"ה. כדי "שנתחדש" כראוי יחד עם כל הבריאה עלינו להיות מכוונים לתכלית יצירתנו, שהיא להיות מחוברים לגילוי מלכותו בעולם. לכן לימדו חז"ל שאין לנו להתמקד בעבר [התמקדות הכרוכה בחרטה על

חטאי העבר], אלא עלינו להתמקד בהווה כדי להתחבר להתחדשות המתרחשת בזמן הזה²⁰.

בהמשך פרק הזה יוצגו שתי נקודות מעשיות העשויות לעזור לנו להתחבר לתכנית של ה' לחידוש הבריאה בר"ה:

1- המשפט של ר"ה הוא על התנהגות האדם ביום ר"ה עצמו.

2- הסוד של התשליך ושורש ענין התשובה.

באשר הוא שם

איתא בחז"ל (ר"ה ט"ז ע"ב) שהדין בר"ה הוא "באשר הוא שם" – כלומר על ההווה.

משמעות הדבר היא שלמרות שהאדם לא נהג כראוי במשך השנה שעברה, אם הוא רוצה באמת לשוב אל מלכות ה' ולתקן את דרכיו, רצון זה לבדו יכול לגרום לאדם להיכתב לחיים ולטובה לשנה הבאה²¹. דבר זה צריך ביאור. כיצד יתכן "יום הדין" שכזה, מתעלם מכל מעשי האדם שעשה לא מכבר?

התשובה היא שהדין של ראש השנה מעורבת עם ה"תכנית החשאית" של הקב"ה שרצונו להוציא אותנו זכאים בדין כדי לקדם את העולם לתכליתו בדרך הטובה ביותר. ובדרך הזה, "התוכנית החשאית" של הבורא לא מבטלת את המשפט, אלא מתחשבת ב"תמונה הגדולה" (כמו שיבואר), דבר שלא מתאפשר במשפט הנוקשה.

²⁰ אין הכוונה לומר שאין דין על המעשים שאדם עשה בשנה שעברה, רק שחז"ל מלמדים אותנו שאין להתמקד בזה ביום ר"ה שהוא תחילת תהליך החידוש, אך בשאר ימי התשובה אנו אכן עוסקים בעבר. גם חיוני להבין שאפילו אם האדם זוכה בדין של ראש השנה מכוח "באשר הוא שם", זה רק כלפי הדין של ראש השנה, אבל בסוף האדם נשפט על כל מעשה שעשה – מעשים טובים ורעים, ואם לא יישפט בעולם הזה אז יישפט בעולם הבא. עכ"פ הנקודה כאן היא שהדין בר"ה אינו על כל מעשי האדם בהכרח, אלא ענינו בעיקר הוא לקבוע את רמת הקשר של האדם למלכות ה' בשנה הבאה.

²¹ חשוב להבין שלא שייך להטעות את הבורא, ולהראות לה' השתפרות רק כלפי חוץ ודאי אינה עצה לזכות בדין בר"ה.

שורת הדין מצד עצמה מסתכלת רק במה מגיעה לאדם לפי המעשים שהוא עשה. מאידך, "התמונה הגדולה" מבוססת על הרעיון שכל אדם נשלח לעולם הזה כדי לתרום את תרומתו למלכות ה', ועל הצד שאדם לא זכה בדין ונכתב למיתה, המלכות עצמה ג"כ תיפגע. לפי המבט הכללי הזה גם המשפט עצמו שנקבע למען שמירת חוקי המלכות, גם הוא יכול לקבוע שהאדם יכתב לחיים אם הוא באמת רוצה לתת את תרומתו למלכות בשנה הבאה.²²

מורי ורבי הרב משה שוחטוביץ, כתב את המשל הבא כדי להסביר ענין זה:

שגריר חשוב ומוכשר נתפס בעוון מעילה בכספי קרנות הממלכה. כשסיפרו זאת למלך, הבין המלך שאם הוא יגזור על השגריר עונש מות או אפילו יעביר אותו מתפקידו הרי שהממלכה תנוק, וזאת משום שהשגריר נבחר לתפקידו בגלל שיש בו את האיכויות המסוימות הנדרשות למילוי תפקיד זה בהצלחה, ואם הוא יועבר מתפקידו אזי לא יוכל להמצא לו מחליף שווה ערך. משום כך החליט המלך שלמען שלום הממלכה הוא יאפשר לשגריר להשאיר בתפקידו, אך כמובן רק לאחר שיזהיר אותו שלא למעול יותר בכספי הממלכה ויחייב אותו להחזיר את הכסף שנגנב.

כמו במשל, כל יהודי נברא להיות משרת של המלך, ומצופה ממנו למלא את תפקידו כראוי ולבצע תפקידו נאמנה למען הממלכה. אם אדם מתחייב באמת לקחת אחריות על תפקידו בצורה רצינית יותר עדיף לממלכה להוציאו זכאי בדין, כך שאותו אדם יוכל לתת את תרומתו היחודית לממלכה במשך השנה הבאה.²³

מאידך, אם אדם לא מבצע את חובותיו, ולא מתכנן לשנות דרכיו בשנה הבאה, הוא יהיה נידון בעיקר על זה שסר מדרכו של המלך בשנה שעברה, כפי רצונו יתברך שמו.²⁴

²² האדם יכול לזכות להכתב לחיים ע"י ביטויי אמיתי של התחייבות ביום ר"ה עצמו ["באשר הוא שם"] ללא שיוזקק למתנת חנם בחמלת ה', מתנה העוקרת את מידת הדין לגמרי.

²³ מאידך אם גזר הדין של אותו אדם יהיה שלילי, יקשה עליו לעבוד את המלך כראוי, ודבר זה ימנע ממנו לתת את תרומתו לממלכה.

²⁴ משפט ה' אינו ענין בר הבנה עבורינו, ולפעמים דברים רעים קורים לצדיק כתיקון לעוונות הדור או בגלל עבירה קלה שה' רוצה לכפר לו בעולם הזה. בדברים אלו התמקדתי בביאור עצת חז"ל שעלינו להמליך את ה' ושבכך נצא זכאים בדין. עכ"פ חשוב לציין שלבסוף ה' ישפוט כל אחד מאיתנו לפי

סוד התשליך והתשובה

לאחר שנסתיימו תפילות ראש השנה, נוהגים לומר "תשליך", מעשה המסמל את השלכת כל חטאינו הקודמים ביום הראשון של ר"ה.

נדמיין לעצמינו אדם העומד בבית המשפט, ולאחר שהוברר שהוא אשם, הוא נעמד, מתבונן בשופט, עושה תנועה של השלכת דבר מה, ומכריז: "זרקתי את כל העבירות שאתם טוענים שעשיתי. אני זכאי בדין!".

למרות שאנו יודעים שר"ה הוא יום חידוש הבריאה, ושה' יעזור לנו ויוציא לאור משפטינו אם נקבל על עצמינו ללכת בדרך טובה בעתיד, אם רק נבוא ונאמר שאנו "משליכים" את חטאי העבר זה יראה כאילו אנו עושים צחוק מכל מהלך הדין של יום זה!

המסר העמוק של ה"תשליך", להשליך את העבר שלנו, יכול להיות מובן ע"י דברי רבינו יונה בספר "יסוד התשובה"²⁵.

בספר זה מבאר רבינו יונה שהסוד של התשובה האמיתית הוא שהיא מתחילה בכך שהאדם חווה התעוררות להתקרב אל ה'. באותו רגע של התעוררות על האדם להשליך כל קשר שיש לו לחטאי העבר, ולראות את עצמו כתינוק שנולד ונשמתו טהורה וזכה. על האדם להתמיד ולדבוק בהתעוררות הזו עד שהיא הופכת להיות חלק ממנו, ורק לאחר שיתרגל לראות את עצמו כבעל זהות חדשה שלא שייכת כלל לחטאיו הקודמים, רק אז ראוי לו להתחיל בעבודת החרטה על חטאי העבר שלו.

והדברים צריך ביאור - איך אדם יכול לשכוח את עברו ולחיות כצדיק כאשר הוא יודע שהוא לא כזה?

והביאור הוא שהמהות האמיתית של יהודי היא שהוא טוב וצדיק, והוא רוצה להיות חיים בעלי משמעות ולהיות מקושר לבורא. זאת משום שלכל יהודי יש נשמה מיוחדת שבגללה ישראל נקראים בנים, כדכתיב (דברים יד, א) "בנים אתם לה' אלקיכם".

לפי זה חטאיו של היהודי אינם ביטוי של מהותו, אלא להפך, כאשר היהודי מתעורר לשוב אל ה', בזה מתגלית מהותו הפנימית המשתוקקת לקבל ביטוי בחייו.

חכמתו וטובו הגדולים.

²⁵ זהו חיבור קצר המודפס יחד עם "שערי תשובה".

כיון שזו מהותו האמיתית של יהודי, הוא יכול לבחור להזדהות עם מהות זו, ולהתכחש לרע שדבק בו, שלא היה ביטוי למהותו האמיתית. זהו שורש התשובה, שבהקשר זה משמעותה היא "שיבה" למהות הפנימית של האדם.

זוהי בדיוק עבודת ר"ה, שהוא היום הראשון בעשרת ימי תשובה, יום שבו העבודה היא להמליך את ה' עלינו. ביום של בריאת האדם הראשון, שבכל שנה הוא יום של התחדשות הבריאה, עלינו להזדהות עם האני האמיתי שלנו, עלינו להגדיר את עצמינו מחדש בהתאמה לתכלית יצירתנו, כדי להתחבר עם התחדשות הבריאה בדרך הטוב.

מבחינה זו כל תפילות היום העוסקות במלכות ה' מכוונות לעורר בתוכינו רוח חדשה של התרגשות שהיא למעשה ביטוי למהותנו האמיתית. זאת היא המהות של התשובה, שהיא האפשרות "לשוב" למהות שעבורה ירדנו לעולם.

לפי הבנה זו בעבודת ר"ה כיום הראשון של עשרת ימי תשובה, נוכל להבין שה"תשליך" אינו מעשה שעושה צחוק מכל המשפט כמו שהקשינו לעיל, אלא הוא מגלה את כח ההתחדשות האמיתי המונח במהותו של יום זה.

לאחר שאנו מתעוררים להתחבר למהות האמיתית שלנו באמצעות המלכת ה' [הבאה לידי ביטוי בתפילות ובתקיעות], אני מחזקים את הקשר לזהות החדשה שלנו ע"י "השלכת" כל חטאי העבר²⁶.

²⁶ חשוב להבין שענין התשליך אינו תרגיל פסיכולוגי של "זהות חדשה". הפסוקים הנאמרים בתשליך טעונים בכח רוחני שיש בכחו לסייע לאדם להתנתק מהעבר שלו. מונח בהם האור הפנימי של י"ג מדות של רחמים המוזכרות בעשרת ימי תשובה. השופר של ר"ה (כפי שיתבאר לקמן בחלק השני) הוא התחלה של התחדשות רוחנית פנימית בתוך האדם, והתשליך הוא השלמת תהליך זה.

פרק ד: מבט עמוק על ברכת "זכרונות"

חז"ל לימדו אותנו שכדי למשוך עלינו גזר דין טוב בר"ה עלינו להמליך את ה', אך כמו כן אמרו "אמרו לפני זכרונות", וזאת "כדי שיבא לפני זכרונכם לטובה".

וכאן נשאלת השאלה, מדוע אין די בהמלכת ה' למלך גם ללא אמירת פסוקי הזכרונות? אם אין די בהמלכת ה', אז כיצד תועיל אמירת פסוקי הזכרונות?

בנוסף, חז"ל כותבים שאמירת פסוקי זכרונות מעוררת את ה' לזכור אותנו לטובה. משמעות הדבר היא שאמירת פסוקי מלכויות לא מבטיחה זיכרון לטובה. והדבר צריך ביאור, שכן כיון שכבר למדנו שה' רוצה להוציא משפטינו לאור, מדוע אין די בזה שקיבלנו מלכותו כדי שיזכור אותנו לטובה?

נראה לומר, שהגם שה' "זוכר" את הטוב הנמצא בכח בכל יהודי הנובע מהקשר הייחודי שלו למלכות ה', זכירה זו אינה בהכרח "לטובה".

זיכרון "לטובה" משמעותו שה' רואה את הטוב החבוי באדם בכח, ורוצה לתת לו הזדמנויות חדשות לממש את הטוב הזה בשנה הקרובה.

מאידך, זיכרון שאינו "לטובה" משמעותו שכאשר ה' בוחן את הטוב המונח באדם בכח, שורת הדין מחייבת שהאדם יהיה נידון על כך שלא מימש את הכוחות הטובים שה' נטע בתוכו. לכן אף אם אדם המליך עליו את ה' למלך, העבר הרע שלו וחוסר המחויבות שלו לעבודת ה' עדיין יכולים לגזור את דינו שלא לטובה.

כדי להמנע ממצב זה, פסוקי הזכרונות מעוררים סייעתא דשמיא מיוחדת שכן הם מבטאים את בטחונו במלכנו.

פסוקי הזכרונות כלל לא מתמקדים בעונש, אלא הם מתארים כיצד ה' רואה את התמונה כולה, ומבט זה (כפי שיתבאר בהמשך) ה' מוצא דרך להביט עלינו לטובה²⁷. כדי להדגיש את החשיבות של בטחון זה בה', בתפילה המקדימה לפסוקי הזכרונות אנו אומרים כך:

²⁷ עשרת פסוקי הזכרונות עצמם מתמקדים בכך שה' זוכר את הטוב של ישראל בזכות אבותם ואת הגאולה העתידה, וכלל לא מוזכר בהם עונש ודין.

אשרי איש שלא ישכחך וכן אדם יתאמן בך, כי דורשיך לעולם לא יכשלו, ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך וכו'.

מסר זה נרמז גם בכתוב (ויקרא כ"ג:ד) "זכרון תרועה", המתאר את תקיעת השופר בר"ה. הספורנו מפרש ענין זה וז"ל:

זכרון תרועת מלך בה יגילו במלכם, כאמרו (תהילים פא, ב) "הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב". וזה מפני היותו יושב אז על כסא דין כמו שבא בקבלה וכו', וראוי לנו לשמוח אז יותר על שהוא מלכנו שיטה כלפי חסד ויזכה אותנו בשפטו אותנו, כאמרו (ישעי' לג, כב) "כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו".

מדברי הספורנו מבואר שקול השופר מבטא את שמחתנו על כך שמלכנו שבו אנו בוטחים, הוא יביט עלינו ברחמים כדי לזכותנו בדין.

ענין זה גם הוא חלק מהתוכנית החשאית של הבורא לסייע בידינו להתחדש, אך כל זה מותנה בכך שאנו עושים את המוטל עלינו ובוטחים בה' שיפעל בכוחו הגדול ויביט עלינו במבט חיובי.

לגשת אל המלך המשפט בביטחון

האמת היא שהביטחון שלנו בה' שיעזור לנו בר"ה בא לידי ביטוי לא רק בפסוקי הזכרונות. חז"ל מלמדים אותנו שזו צריכה להיות הגישה הכללית שלנו ליום הדין של ראש השנה.

ואלו דברי המדרש המובא בטור (או"ח סימן תקפ"א):

רבי חנינא ורבי יהושע אומרים, איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלהיה וכו', שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים וכו' ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו, לפי שאינו יודע איך יצא דינו. אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחין בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס וכו'.

דברי המדרש אומרים דרשני. אם זהו אכן יום דין, מהי כוונת חז"ל שעלינו להיות שמחים בגלל שאנו "יודעים" בוודאות שה' יעשה נס וישיע אותנו? אף אם אנו יודעים שה' רוצה שנזכה בדינינו, עדיין אנחנו צריכים להיות ראויים לעזרתו, וא"כ איך אנו "בטוחים" שיעשה לנו נס?

התשובה לשאלה זו היא הפסגה של כל מה שלמדנו עד עכשיו. שורש המשפט מונח ברצון המלך להשתמש בכוחו והגדול ולהוציא אל הפועל את הטוב המונח בבריאה בכח ובייחוד בכלל ישראל. כפי שנתבאר לעיל²⁸, **אחת התכונות הבסיסיות הנדרשות במערכת יחסים בין מלך ועם היא האמון**. העם בוטח במלך שיעזור בנאמנות לעמו להעפיל לפסגות הגבוהות ביותר, והולך בעקבות המלך בביטחון שהמלך ישתמש בכוח הניתן לו לטובת לעם וינהיג אותו בצורה הטובה ביותר.

חז"ל מלמדים אותנו שהמוטל עלינו להשתתף בתוכנית החשאית של המלך הוא להתמקד בביטחון שלנו במלכינו שהוא השופט, ולא על המשפט עצמו!

בדרך הזה, מובן שכוונת חז"ל שאנו "שמחים" משום שאנו "יודעים שהקב"ה יעשה לנו נס" אינו סותר עצם המושג של המשפט כלל. וזה משום שהידיעה שלנו שהקב"ה יעשה לנו נס אינו מתורת הבטחה או נבואה שכך יהיה, אלא הוא גילוי של עבודת הבטחון במלכנו שאין לנו שום ספק שהקב"ה יכול למצוא בנו את הטוב, עד שאנו מגיעים למצב שאנו "יודעים" שהקב"ה יעשה לנו נס!

הביטחון וגילוי כבוד מלכותו

ונראה לבאר עומק משמעות הביטחון המלך בראש השנה על פי דברי הרמח"ל במאמר הקיווי, שגילה איך שכוחה של התקווה שיש לכלל ישראל שה' ישיע אותם הוא כל כך גדול, שהוא יכול לגבור על כל כוחות הרע שמקטרגים כנגדם וגם לטהר את ישראל מכל החטאים שלהם²⁹. להלן קטע קצר מתוך דבריו הקדושים במאמר הקיווי בענין זה:

²⁸ פרק א'.

²⁹ רעיון זה בא לידי ביטוי בפסוק בתהלים (לב, י), "הבוטח בה' חסד יסובבנו". חז"ל מפרשים (ילקוט שמעוני תהלים רמז תשי"ט) שאפילו רשע הבוטח בה' יכול לעורר את מידת החסד. דיון מפורט בענין כח הבטחון בה' נמצא ב"לחיות את התפילה" (פרק ג', "כח הבטחון").

המקוה אע"פ שיש לו מעט מעשים טובים לא יבוש, שנאמר, "וידעת כי אני ה' אשר לא יבשו קוי". וזה כי יש לדל תקוה, ומי שהוא דל ממעשים טובים יש לו תקוה, כי השם מתגלה עליו ומעביר כל פשעים. וזה סוף התיקון - מגודל תקות כל ישראל באורך הגלות ובטוחים באמונה שיגאלו. וסוף התקוה, "ומשתי את עון הארץ", וזה, "לשוועתך קויתי", כי זהו כבוד המלך שבטוחים בו. בא חבקוק והעמידה על אחת - אמונה - תקוה.

כבוד ה' מתגלה כאשר טוב ה' בא לידי ביטוי. אותה פעולה עצמה בה אנו פונים למלכינו בתקווה שהוא יושיע אותנו מלמדת על המודעות שלנו למידת ההטבה שלו, והיא עצמה מעוררת אותנו לגלות טובו עלינו ביתר שאת. והרמח"ל מלמד אותנו שהגילוי הזה כולל כוח עצום להציל את עמו אפילו מהחובות והטומאה של החטאים שלהם אפילו אם אין להם זכות מצד עצמם. וכאן אנו מבינים שהביטחון במלכינו בגישתנו ליום הדין גורם סיבה שהקב"ה מגלה כבודו ויעשה לנו נס להציל אותנו ממלאך המוות!³⁰

ונראה להוסיף שגישה זו גם מרמזת לרעיון עמוק יותר, והוא שעצם זה שאנו באים לקראת את יום הדין בביטחון במלכנו אנו מגלים את כבוד המלך כלשון הרמח"ל "זהו כבוד המלך שבטוחים בו". דהיינו, הביטחון עצמו אינו רק דרך להציל אותנו ממידת הדין, אלא הוא נכלל בעיקר עבודת ראש השנה שהוא יום הכתרת המלך שהוא כולו תלוי על גילוי מלכותו יתברך.

³⁰ שוב נציין שאין הכוונה להפוך את יום הדין לענין שאינו רציני. לשון חז"ל מורה שאנו אכן זקוקים לנס כדי לצאת זכאים בדין. המודעות הראויה ליום זה צריכה להיות שאכן אנחנו נמצאים בסכנה ממשית, אך עם זאת עלינו לכוון את ליבנו לבטוח במלכינו שיגלה את רחמיו עלינו ויושיענו.

חלק שני: "ובמה? בשופר!"

הקדמה

אמר הקדוש ברוך הוא: אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה - בשופר (ר"ה טז).

לאחר שעסקנו במבט העמוק העומד מאחרי תקנת חז"ל שיש לומר בר"ה את פסוקי מלכיות וזכרונות, נוכל להתמקד בסיום של התהליך, המתואר בדבריהם - "ובמה? בשופר".

ראשית, מעצם העמדת הדברים ע"י חז"ל, יש ללמוד כמה ענינים. חכמים אומרים שהשופר הוא מענה לשאלה "ובמה?". שאלה זו מלמדת אותנו שהשופר עצמו אינו תוספת לפסוקי מלכיות וזכרונות, אלא הוא האמצעי המוציא אל הפועל את שני הענינים: קבלת מלכותו ית' והעלאת הזכרונות, שכן שאלת "במה" היא שאלת האמצעי. אין די בהמלכת הקב"ה עלינו ובאמירת פסוקי הזכרונות, כיון שללא התקיעה בשופר גם הענינים הקודמים לה בתפילה - מלכיות וזכרונות, לא יתקיימו בשלימות.

עוד ענין פלאי יש בדברי חז"ל אלו, שהשופר מוזכר כתוספת ואמצעי לשני הענינים המרכזיים יותר - מלכיות וזכרונות. דברים אלו צריכים ביאור, שכן הדין להזכיר פסוקי מלכיות וזכרונות הוא דין דרבנן, ואילו מצוות התקיעה בשופר היא דין דאורייתא, והיא עיקר מצוות היום כמתואר במקראות, ואם כן היתה היא צריכה להיות הענין המרכזי בדבריהם.

עם זאת, מנוסח התפילה ניכרת החשיבות העצמית של השופר, שאינו מוצג כאמצעי אלא כענין בפני עצמו. תפילת מוסף התחלקה ע"י חז"ל לשלושה חלקים נפרדים ועצמאיים: מלכיות, זכרונות ושופרות, ולא נראה קשר של אמצעי בין חלק השופרות לחלקים הקודמים לו. פסוקי השופרות אינם עוסקים בענין המשפט של ר"ה, אלא מדברים על קול השופר שנשמע במעמד הר סיני, ובתקיעת השופר הגדול שיתקע באחרית הימים.

למעשה, כל נושא תקיעת השופר בר"ה אינו ברור כל צרכו. מצד אחד מרכזיותו של השופר בר"ה ברורה במקראות המכנים את יום ר"ה כ"יום תרועה", שהיא התרועה

הנתקעת בשופר, וממילא מבואר שיום זה כולו קרוי על שמה והיא עיקרו של יום.

מאידך, התורה לא נוקבת בשמו של "השופר" במפורש, והמקור לדין זה שהתקיעה תהיה בשופר דווקא הוא מגזירה שווה "החודש השביעי" "החודש השביעי" מיובל לר"ה (ר"ה לג.). ויש לתמוה, מדוע ענין כה מרכזי שהוא עיקר מצות היום לא מוזכר בשלימותו בפרשת המועד דר"ה.

והנה מצאנו תיאור נפלא בחז"ל (ילקוט שמעוני במדבר תשכ"ה) לעבודת השופר בר"ה:

*המליכהו עליך תחלה ואחר כך בקש מלפניו רחמים כדי שיזכור לך.
ובמה? בשופר של חירות, ואין שופר אלא של חירות, שנאמר "והיה ביום
ההוא יתקע בשופר גדול". אבל איני יודע מי תוקע?, ת"ל "וה' אלהים
בשופר יתקע" ...*

ראשית, מדברי חז"ל אלו נראה דבר פלא, שלמעשה הבעל תוקע בר"ה אינו אחר מאשר ה' בעצמו! וצריך להבין מה משמעות דבריהם הקדושים שהקב"ה בעצמו הוא הבעל תוקע?

כמו כן חז"ל מקשרים בדבריהם אלו בין התקיעה של ר"ה, שהוא יום "הרת עולם" היום שבו נברא העולם (ר"ה י:), ובין התקיעה בשופר הגדול שתשמע בע"ה בגאולה העתידה. יש לעמוד על הקשר מרתק זה.

מטרת הפרק שלפניכם היא לנסות ולדלות את המסר העמוק שיש בתקיעה השופר עצמה, ולבחון את היחסים בין המסר והמשמעות העצמית של השופר ובין חלקי המלכויות והזכרונות, ובסופו של דבר להבין כיצד המגע במשמעויות אלו בר"ה יכול לגרום לנו לחיות חיים אחרים.

פרק א: מבט עמוק על השופר

הרמח"ל (מאמר החכמה, מלכיות זכרונות ושופרות) מסביר לנו את מערכת היחסים שישנה בין השופר של ר"ה והשופר הגדול של אחרית הימים:

ועוד ענין גדול יש ביום זה והוא ענין השופר שנצטוו בו. וזה כי סגולת השופר בתקיעתו למטה וכח שרשו למעלה, הוא להחזיק הטוב ולכפות הרע.

ותראה שמאחר חטאו של אדם הראשון הנה נתערב הטוב ברע ונכבש תחתיו, ובזמן מתן תורה הנה יצא הטוב מתוך הרע ונתגבר ושלט. ואמנם לא הגיע עדיין להיות הוא כובש את הרע תחתיו, אבל הגיע לצאת ממאסרו, ולהתחזק בעצמו, ונשאר הרע נפרד ממנו עומד בפני עצמו.

אך לעתיד לבא הנה ישתלם התיקון הזה והטוב יכבוש את הרע לגמרי, ויהיה הטוב שולט לבדו.

ואמנם, החיזוק האחד שנעשה לטוב נעשה על ידי השופר דמתן תורה... והשלמת התיקון לעתיד לבא שהטוב ינצח נצחון גמור, גם הוא יהיה על ידי השופר, והוא ענין יתקע בשופר גדול וכו'.

ואולם נצטוונו לתקוע בשופר בראש השנה לחזק התיקון העשוי כבר במתן תורה ולהזמין העתיד ליעשות לעתיד לבא, וכן כנגד זה נסדר הסדר בתפלה לעורר אותו כראוי וכו'.

אתה נגלית וכו'. אתה נגלית הוא סדר הגילוי שנתגלה במתן תורה. והנה הענין הוא הלבוש שבו מתלבש האור העליון ליגלות למטה וכו' ועל ידי זה יצאה ממנו הזוהמא שנשאבה בו מחטאו של אדם הראשון וכו' והכל מתוך האש והוא כח הדין העליון הקדוש המטהר מכל טומאה, והמעביר כל הרע, ובבחינה זו הקולות והברקים ועל הכל קול השופר, שסגולתו הגברת הטוב והכפית הרע כמש"ל, וזהו בקולות וברקים וכו'.

הרמח"ל מבאר שהענין הרוחני של השופר יצא לגילוי בפועל שלוש פעמים בתולדות העולם:

1. הגילוי המקורי והראשון של אור השופר היה במתן תורה.
2. כל שנה בראש השנה מתעורר הכוח הרוחני של השופר בעולמות העליונים וזאת ע"י תקיעתו בשופר כאן בעולם הזה.
3. לעתיד לבא בגאולה העתידה יסיים כוח השופר את תפקידו, ויבער את כל גילויי הרוע העולמי באופן מושלם.

ביאורו של הרמח"ל שופר אור שבאמצעותו ניתן יהיה ליישב מספר שאלות שנשאלו בהקדמה.

אחת השאלות היתה בדבר החוסר באזכור מפורש של השופר בפרשיות המועד של ר"ה [והלימוד מפרשת היוכל במקום לכתוב מפורש]. חוסר האזכור מרמז שענינו של השופר אינו מיוחד למועד של ר"ה. הגילוי הראשון של הכוח הרוחני של השופר התחיל לפני ר"ה, עוד בזמן שה' נתן תורה לעמו, וכוח זה ממשיך לפעול גם לאחר המועד עד לגאולה השלימה לעתיד לבא.

בדרך זו נוכל גם להבין את הקשר המתגלה בפרשיות בין השופר והיוכל. קשר זה רומז לעיקר הכוח של השופר מצד עצמו שהוא כוח הגאולה השלמה העתידה, הרמוזה בענין היוכל [כמובא בספרים³¹]. דהיינו, אף על פי שהכוח הזה התגלה לראשונה במתן תורה, ואחרי זה מידי שנה בראש השנה, התורה הזכירה את תקיעת השופר דוקא ביוכל שמרמז על הגאולה העתידה ללמד אותנו שזה עיקר הכוח של השופר מצד עצמו.

ולפי דברי הרמח"ל נוכל להבין גם את העובדה המתוארת בדברי חז"ל שה' בעצמו הוא התוקע בשופר בר"ה. ענין זה מרמז להתעוררות התקיעה העליונה שהחלה בתקיעת השופר של הר סיני, והוא קולו של השופר הרוחני העליון של ה' מונח ומגולם בתוך קול השופר שאנו שומעים במועד ר"ה בכל שנה ושנה.

³¹ זה לשון ספר השל"ה הקדוש (ספר בראשית - פרשת ויצא תורה אור ד) "וסוד היוכל כבר רמזתי אותו, ורומז על הגאולה העתידה, והגאולה העתידה היא תלויה ועומד, זכו אחישנה לא זכו בעתה."

מלבד זאת ניתן להבין את תיאורו של השופר כשופר החירות בדברי חז"ל³², וזאת מכיון שהוא מבטא את החירות הרוחנית אותה השיגו כלל ישראל בזמן קבלת התורה, שהוגדרה ע"י חז"ל (שמות רבה לב א) כחירות מן האומות וחירות ממלאך המוות³³, וגם החירות הגדול לעומדת לגלות בגאולה העתידה.³⁴

ממתן תורה עד לראש השנה

תוספת עומק בקשר שבין השופר של ר"ה לתיקון הכללי שהתחיל במתן תורה, יש ללמוד מדברי הגר"א (הגדה של פסח, ברוך המקום ברוך הוא):

ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה וכו', כי העולם היה מחודש ב' פעמים, בכללות ובפרטות. אחד בתחלת בריאת עולם נתחדש העולם בכללות כל העולם כולו, ואח"כ במתן תורה נתחדש בפרטות לישראל. ובכל דבר יש נגלה ונעלם, נגלה בשעת המעשה ונעלם במחשבה קודם המעשה. וז"ש ברוך המקום, הוא על בריאת העולם שעל זה אנו קורין אותו מקום, שברא מקומו של עולם וממנו נעשה העולם, מקום בזה שברא אותו כרצונו ומקיים אותו ברצונו וכו' וז"ס וכו' הוא מקומו של עולם וכו', ברוך שנתן תורה הוא על שעת מתן תורה ברוך הוא על קודם מתן תורה.

הגר"א מקשר בין מתן תורה ובין בריאת העולם. מתן תורה הוא למעשה חידוש הבריאה³⁵. חידוש זה מתחיל ביציאת מצרים ונגמר במתן תורה.

³² הובאו בהקדמה.

³³ לשון המדרש, "המכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות" (שמות לב, טז), מהו חרות, רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר חירות מן גליות, ורבי נחמיה אומר חירות ממלאך המוות, ע"כ. שתי בחינות אלו של חירות מבטאות שתי דרגות רוחניות של קשר עם ה'. רמות אלו מושגות ע"י השופר. הסבר מעמיק יותר לגבי מהותן של חירויות אלו וכיצד הן באות לידי ביטוי בתקיעת השופר, יובא בסיום חלק זה.

³⁴ בע"ה, עומק משמעות שהקב"ה ההוא "התוקע" וגם "החירות" של השופר יבואר יותר בהמשך המאמר בחלק ב פרק ו.

³⁵ מהותה של הבריאה החדשה שארעה בחג השבועות, היא בריאתו מחדש של העם היהודי כמחליפו של אדם הראשון בעבודתו לתיקון העולם. אדם הראשון נברא כדי לתקן את העולם, אך כיון שחטא בחטא עץ הדעת הוא נדבק ברע באופן שיפריע לו ולצאצאיו להכניע את הרע שדבק בהם, וממילא הדרך לתיקון

משמעות הדברים היא, שתקיעת שופר במעמד הר סיני הוא היה חלק של בריאת העולם מחדש, באופן שכלל ישראל היו ה"אדם הראשון" של העולם החדש. וכן, בכל ראש השנה משמש השופר שוב ככוח המקרב את הבריאה לתיקונה, כחלק מהתחדשות הבריאה המתרחשת בכל שנה ושנה בר"ה³⁶.

ובדרך הזה יובן שהתקיעה בשופר היא ביטוי וחלק מתוכניתו הכללית³⁷ של צור עולמים להביא את העולם לתיקונו השלם.

מבט עמוק על "החודש השביעי"

התורה קושרת את התקיעה בשופר דוקא לר"ה באמצעות דרשת הפסוקים של פרשת היובל. הדרשה הקושרת בין ר"ה ליובל נדרשת מהמילים "ובחדש השביעי" הכתובות בשתי הפרשות. מושג "החודש השביעי" מוביל אותנו לעמוד על הקשר העמוק שבין השופר ור"ה, שהוא מועד שנקבע ביום הראשון של תשרי, החודש השביעי בשנה העברית שמתחילה בניסן.

ענינו של החודש השביעי כרוך בהיותו חודש המיועד לגאולה העתידה, ותלוי במחלוקת המפורסמת לגבי זמן ההתרחשות של הגאולה העתידה, שרבי יהושע סבר שתהיה בניסן, ולפי רבי אליעזר היא תתרחש בתשרי.

נעשתה ארוכה ביותר.

על מנת לקצר את תהליך התיקון, בחר הקב"ה באברהם אבינו כדי שממנו תתפתח אומה שלימה שתשלים את עבודתו של אדם הראשון. אך המגבלות שהיו לאדם הראשון כתוצאה מהחטא היו גם מנת חלקם של אברהם וזרעו. על כן היה צורך לעשות ממש בריאה חדשה של עם ישראל, כדי שיהיה בכחם להשלים התיקון השלם ולהכניע את הרע כליל.

³⁶ ואין להקשות, כיון שזמן התקיעה הוא של התחדשות הבריאה בשנית ארעה בחג השבועות בזמן מתן תורה, אם כן מדוע אין אנו תוקעים בשופר בחג השבועות במקום התקיעה בר"ה. התשובה לזה משום שכמו שהקב"ה בעצמו גילה הכוח של השופר במתן תורה, כמו כן כל שבועות יש התעוררות של כוח הזה מהקב"ה, ואנו רק צריכים להכין את עצמנו למ"ט יום לפני זה כדי לקבל את השפע הזה. אמנם, בראש השנה הקב"ה רוצה שאנחנו יגרום את השלימות לבא לעולם כמו שהיה התפקיד של אדם הראשון שהיה ממנו להביא את מלכותו לתוך העולם ביום הזה.

³⁷ ענין התכנית הכללית התבאר בחלק הראשון של החיבור.

בגמרא (ר"ה יא:) מבואר שהמקור של רבי אליעזר הוא מהפסוק בתהלים (פא, ד) "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו" המתאר את תקיעת השופר בר"ה, פסוק המזכיר את הפסוק "ביום ההוא יתקע בשופר גדול" המתאר את הגאולה העתידה שגם בו הוזכר השופר.

יש לציין שהמעין בדברי המפרשים יראה באופן ברור ששתי דעות אלו אינן דעות מנוגדות לחלוטין, אלא שכשם שכל התנאים מסכימים שיש בחינה של גאולה בחודש ניסן, בחינה שתהיה משמעותית גם לעתיד לבא, באותה מידה יש בחודש תשרי בחינה של גאולה.

הגר"א מבאר את החילוק בין שתי הבחינות. בחינת הגאולה של חודש ניסן ענינה הוא התגברות הרחמים באופן שמביא לידי גאולת עם ישראל, בעוד שבחינת הגאולה של תשרי ענינה הוא מצד הדין והמשפט הכולל בתוכו את הכרתת אויבי ה' מן העולם³⁸.

לפי ביאורו של הרמח"ל שהבאנו, בזמן שאנו תוקעים בשופר במימד הפיסי של עולמינו, אנו מועררים באתערותא דלתתא את הבורא לתקוע בשופר העליון. בנקודה זו של המהלך ניתן לומר שבתקיעתנו בשופר בר"ה אנו מעוררים את כח הגאולה העתידה החבוי בחודש השביעי - חודש תשרי.

³⁸ דברי הגר"א נמצאים בכמה מקומות, עיין ביהל אור שמות דף ק"כ ע"א (ד"ה "והאי איהו"), וביאורו על התיקונים תיקון כ"א, ול"ו. ועיין גם בדברי אבן שלמה (שמקורו בדברי הגר"א בצפ"ד פרק ה) שכל המועדים של חודש השביעי (מראש השנה עד שמיני עצרת) שייכים לבחינת הגאולה העתידה.

ונראה להוסיף שבאמת חשיבות הגאולה בחודש השביעי מפורש בהרבה מקורות. וזה לשון הרמח"ל (דרושי "ושמת אותם"), "והנה אמרו - בתשרי עתידין ליגאל, ועל כן גם שם יש מאזניים, ואלו הם מאזני צדק, בסוד תרין משיחין המתחברים יחד. כשמשיח בא בתשרי הוא מתגלה בתשרי גם, והם מאזניים בסוד דין. ואז הקב"ה יושב על כסא דין לאומות העולם, אבל לישראל עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים, והכל הולך על ראש האומות..." וזה לשון הרשב"א (מגן אבות, פרק ב בנבואת משה רבנו) בביאור קדושת ראש השנה, "... קדוש לה' כי היום הראשון הוא להכניע היצר בתשובה בתקיעת שופר, והיה בחדש השביעי לגאולה, כי השביעי נבחר להורות על החידוש".

לערבב את השטן

חז"ל מלמדים שבזמן שהשטן שומע את תקיעה השופר בר"ה הוא בפשטות מאבד את היכולת לקטרג על עם ישראל. בירושלמי (הובא בתוס' ר"ה טז: ד"ה כדי לערבב) מבואר שכאשר השטן שומע את תקיעה השופר הוא מתחיל לרעוד מפחד מכיון שהוא טועה לחשוב שהקול שהוא שומע הוא קולו של השופר הגדול שיתקע בגאולה העתידה, קול המבשר על איבוד היכולת שלו לקטרג ועל ביעורו מן הארץ.

המובן הפשוט של הדברים קשה להבנה, הרי אנו תוקעים בשופר מדי שנה בשנה, האם השטן עדיין לא הצליח להבין שקול זה אינו קולו של השופר הגדול?

על כל פנים, לפי מה שלמדנו לעיל נוכל להציע שבכל תקיעת שופר בר"ה יש באמת התעוררות קטנה של התקיעה העליונה של השופר הגדול עצמו, התעוררות שהשטן מבחין בה, וכיון שיום זה של ר"ה הוא היום אותו ייעד ה' עבור התקיעה בשופר הגדול לעתיד לבא [וכמו שנתבאר בגמ' בדעת רבי אליעזר], הרי די בזה כדי להוציא את השטן מתפקוד.

פרק ב: שלושת המימדים של ראש השנה

לאחר הבנת המסר העמוק של השופר עצמו, מסר ששורשו בגאולה העתידה, ננסה לעמוד על הקשר שבין השופר ובין המלכת ה' ופסוקי הזכרונות, כפי שעולה מדברי חז"ל.

ביאור עומקה של מערכת היחסים שבין השופר ובין המלכה וזיכרון מובא בסידור **אשי ישראל** (מאת הרב יצחק מאלצאן, ענין תקיעת שופר, עמ' 401), וז"ל:

הנה ענין התרועה הוא התגלות כבוד המלך, וכאשר נזכרת אצל ישראל בעבודתם, היא הכנה להתגלות כבוד המלך כמו שכתוב (תהילים צח) "בחצוצרות וקול שופר הריע לפני המלך ה' וגו' לפני ה' כי בא לשפוט הארץ". והנה, כאשר יסד האדון ב"ה שתהיה ההנהגה העליונה מתנהגת על פי מעשיהם של ישראל, כן יסד שיהיה זמן המשפט בעת שישאל תוקעים בשופר, שזה מצידם הכנה למשפט, ולעורר השגחה ממקור העליון, מקור רחמים, כי סגולת השופר להפוך מידת הדין למידת הרחמים בצירוף של תשובה וכו'.

הגדרה זו שופכת אור על דברי הרמח"ל שהובאו לעיל, שהתקיעה בשופר יש בכוחה להחליש את כח הרע בעולם ולחזק את הטוב על פי דברי הרמח"ל שבמבאר (דרך ה' חלק ד' פרק ד') שכל גילוי של מלכות ה' בעולם גורם ממילא להכנעת כוחות הרע ולחיזוק הצד הטוב שבעולם. כיון שכן, היות ותקיעת השופר מבטאת את קבלת מלכות ה' בעולם, ממילא נוצר תהליך של החלשות כח הרע והתחזקות הטוב העולמי.

ולפי דבריו, שהשופר מראה על גילוי כבוד המלך, גם מובן איך השופר קשור לשלוש נושאים של מלכיות, זכרונות, ושופרות.

התרועה מוציאה אל הפועל את הכתרת מלכנו, שהיא ראשית התגלות כבודו של המלך. כבוד המלך מתגלה כאשר העם מקבל אותו עליו למנהיג ומושל. ממילא מובנים דברי הגמ' שעלינו לתקוע בשופר בזמן אמירת פסוקי מלכיות.

בנוסף, התרועה מצטרפת למשפטו של ה' בר"ה [הבא לידי ביטוי בתפילה בפסוקי הזכרונות] משום שמשפטו של המלך בעצמו מגלה את כבודו. המלך הוא האחראי והממונה על הצלחת האומה, ולכן עליו להשתמש בכח מלכותו על מנת לשפוט את האומה, וזאת כדי להסיר את הרוע המאיים על שלומם וטובתם. לפי דברים אלו

תקיעת השופר באמירת פסוקי הזכרונות מבטאת את בטחונו במלכיו הבא לשפוט את הארץ, שמשפטו יעשה באופן הטוב ביותר עבור עמו.

וכאן אנו מבינים גם שהגאולה העתידה קשור דוקא ל"שופר" משום שעיקר הגאולה העתידה הוא גילוי מלכותו לתוך העולם.

בנקודה זו ניתן להבחין בשלושה חלקים נפרדים של ר"ה, חלקים המתוארים ע"י חז"ל כמלכויות זכרונות ושופרות, שלמרות היותם נפרדים הם עדיין קשורים זה לזה, שכולם באים לגלות את כבודו ית', כל אחד בדרך שלו.

ובמבט עמוק יותר, שלושתם מתקשרים בתהליך ההתפתחות הרוחנית שהחל מזמן בריאת אדם הראשון, ומתקדם כל שנה על ידי התחדשות של הבריאה בראש השנה, ומסתיים בגאולה העתידה. כל אחד מהשלושה שייך בפרט לתקופה אחרת בתהליך תיקון העולם - אחד לראשית, אחד לאמצע ואחד לסוף.³⁹

בהמשך הפרק תוסבר תמונה כללית זו לפרטיה.

הראשית - מלכויות

רבינו בחיי (מובא בתחילת חלק א) מלמד שר"ה היה היום הראשון למלכות ה'. באותו אופן, ר"ה הוא היום שבו מתבצעת ההכתרה השנתית של המלך.

עומק החשיבות של בחינה זו יובן על פי דברי המהר"ל (בכמה מקומות) שהתחלת הדבר הוא העיקר, והכל נמשך אחריו.⁴⁰ ולכן על ידי המלכת מלכינו הכוללת תרועת

³⁹ הקשר העמוק להתחלה, אמצע, וסוף ההיסטוריה ניתן להבחנה גם בתוך המבנה הפנימי של עשרת הפסוקים של מלכויות זכרונות ושופרות. כל נושא מהשלושה מורכב ממבנה של שלושה פסוקי תורה, שלושה פסוקי כתובים ושלושה פסוקי נביאים. כאן יש ענין חריג, שכן מסביר הנביאים היו צריכים להיות נכתבים לפני הכתובים, כיון שקדושתם גדולה יותר, ואילו כאן הכתובים קודמים לנביאים. המפרשים מבארים שסדר הפסוקים נובע ממהלך התפתחות תולדות העולם- התורה מבטאת את הראשית, הכתובים מבטאים את האמצע- כיון שהם מתמקדים בלימוד הדרך הראויה לעבור את הגלות עד שתגיע הגאולה, ולבסוף הנביאים העוסקים בגאולה העתידה.

⁴⁰ וזה לשונו בתפארת ישראל פרק ל"ז "מפני כי ההתחלה הוא עיקר הדבר מפני שהוא התחלה אל הכל, ולכן ההתחלה הוראה על כל הדבר ומהותו כי בכח ההתחלה הוא הכל לפי שהוא התחלה אל הכל" ובנצח ישראל פרק מ"ג המהר"ל פירש "כי התחלת הדבר יש לו צד בחינה שהוא עיקר הדבר, במה שהוא התחלה, ואחר ההתחלה נמשך הכל" ועיין בדבריו הקדושים שם שבאמת יש בחינה של עיקר בהתחלת הדבר וגם

שופר המבטאת את התגלות כבודו של המלך (וכדברי האשי ישראל), אנו קובעים את כל המשך השנה לשם גילוי כבוד מלכותו. זו התמצית הרעיונית של פסוקי המלכויות, המבטאים רעיון זה.⁴¹

האמצע - זכרונות

ר"ה טומן בחובו התחדשות לאדם והעולם לסיבוב הבא, והוא האמצע שהמחבר בין הראשית עד האחרית. התחדשות זו יוצרת יום זכרון המתמקד בעובדת היות ה' "זוכר" את כל הטוב שעדיין חבוי "בכח" בבריאה, ושעדיין לא יצא אל הפועל במציאות. ענין זה יוצר תהליך של "משפט", הנדרש על מנת לקבוע מה ערכו של הטוב החבוי, וכמה הוא עתיד להתגבר ולהתעצם בשנה הקרובה. כמו שלמדנו, תהליך זה מונע מהתכנית הנסתרת⁴² של הבורא לשמור על הבריאה במסלול של התקדמות לקראת התכלית הסופית. מנקודת מבט זו ר"ה הוא אמצע התהליך, יום המיועד לשמירת ההתקדמות של הבריאה לכיוון הסוף והתכלית.

בברכת זכרונות במוסף אנו חותמים "זוכר הברית". הקב"ה עשה ברית עם אבותינו והבטיח להם שזרעם יהיה העם הנבחר ומובדל הקב"ה להשתתף אתו בהשלמת הבריאה. מבחינה זו, עיקר הטוב הטמון בבריאה נמצא בכלל ישראל, ולכן כל תהליך של המשפט נוטה לטובתם בכל מה שאפשר.

פסוקי הזכרונות מבטאים את בטחונו בה' שישפוט אותנו בצורה הטובה והאהבת ביותר, באופן שיאפשר לנו לפתח קשר משמעותי לתפקידנו בעולם הזה למשך השנה הקרובה. והשופר גם מצטרף לתהליך המשפט על ידי שאנו מעוררים את כבוד "המלך המשפט" לשפוט את הארץ כדי להעביר את הרע ולהכין ולקדם אותו לתכליתו בדין.⁴³

באמצע, וגם בסוף, וכל זה גם מתבטא בג' ממדים שעוסקים כאן.

⁴¹ ונראה לבאר עוד נקודה שיש כאן שתי נקודות. היום מצד עצמו הוא היום הכתרה של הקב"ה וזה היה התפקיד הראשון של אדם הראשון ביום הזה, ועבודת היום שלנו גם מתמקד על הנקודה הזו. אמנם, יש עוד תועלת של המלכת הקב"ה עלינו ביום הזה כדי לזכות בהתחדשות השנתית שקובע את הסיבוב הבא. הפן הראשון מצד תיקון המלכות עצמו בתוך הבריאה, והפן השני הוא תיקון האדם עצמו.

⁴² התכנית הנסתרת של הבורא מתוארת לעיל בחלק הראשון.

⁴³ הנה, יש לשים לב שיש כאן שתי נושאים. 1 - מהות היום מצד עצמו שהוא יום הזכרון שבו הקב"ה זוכר את הטוב ורוצה להוציא אותו לפועל על ידי המשפט. 2 - הפסוקים של זכרונות שאנו אומרים כדי שהוא

הסוף - שופרות

ר"ה חל בחודש השביעי, חודש המתקשר להשלמת התיקון והגאולה העתידה. כמו שנתבאר ע"י הרמח"ל לעיל, השופר מעורר כל שנה התגלות זעירה של האור של הגאולה העתידה.⁴⁴ וכן מבואר מתוך תפילת שופרות של מוסף בראש השנה שמסיים "א-להינו וא-להי אבותינו, תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא נס לקבץ גליותינו וכו'" בדרך הזה, השופר פועל את "תרומתו" השנתית של ה' להתקדמות העולם בצעד נוסף לקראת התיקון השלם.⁴⁵

"ובכן"

שלושת השלבים האלו, ראשית אמצע וסוף, באים לידי ביטוי בתפילות ר"ה ויום הכיפורים גם ע"י שלושת הפעמים בהן אנו אומרים "ובכן" בברכת קדושת השם.

בתחילה אנו מבקשים מה' לגלות את מלכותו על כל העולם כולו -

"ובכן תן פחדך ה' וכו', ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם וכו'".

ה' הוא מלכו של כל העולם באופן מוחלט ובלתי תלוי, אך כשם שתפקידו של אדם הראשון ביום הבריאה היה לגלות את מלכות ה' על כל הבריאה, כך אנו מתפללים שתתגלה מלכותו.

התפילה ממשיכה בהתמקדות בגילוי כבוד עם ה' בעולם, שזו תמצית הזכרונות -

"ובכן תן כבוד ה' לעמך, תהלה ליראיך, ותקוה טובה לדורשיך, ופתחון פה למיחלים לך, שמחה לארצך, וששון לעירך וכו'".

תפילה זו מתמקדת בבקשה להוצאה אל הפועל של כל הטוב החבוי והגנוז בתוך

יזכור אותנו לטובה.

⁴⁴ ונראה לבאר את הקשר בין שלושת המערכות ברובד פנימי יותר. המלכות הוא הפן היותר חיצוני הקובע את שורש התיקון למלכותו יתברך לכל המשך השנה. ובפנימיות יש גם התחדשות של בריאת האדם שהוא הפנימיות של הבריאה, וזה זכרונות. ולפני ולפנים השופרות מוסיף תיקון של הקדושה לעולם מצד הגילוי קטן של הגאולה העתידה. וביחד הם ז"ן וא'.

⁴⁵ משמעות "תרומת" השופר להתקדמות שלימות העולם יתבאר בארוכה בהמשך הדיון.

הבריאה, שהוא בראש ובראשונה בא לידי ביטוי במצב של האומה של ה', האומה שנוצרה לכבוד ה'. כמו שביארנו, השם "יום הזיכרון" מתמקד בהיות ה' "זוכר" את הבאת עם ישראל לתיקון ושלמות. זה גם עיקר ענינה של קריאת התורה של ר"ה- "וה' פקד את שרה", שרה שנשאה בתוכה את עם ישראל בכח⁴⁶.

התפילה מסתיימת במצב העולם לאחר שה' יביא אותו לגאולה העתידה, שהיא למעשה ענינה של ברכת שופרות -

*"ובכן צדיקים יראו וישמחו...ועולתה תקפץ פיה, וכל הרשעה כלה
כעשן תכלה. כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ".*

בקשה זו מבטאת את הרעיון המגולם בברכת שופרות - הגאולה הסופית שתתרחש לעתיד לבא, גאולה המתאימה לענינו של חודש תשרי, שתגלה את ההטבה שבמלכות ה' [צדיקים יראו וישמחו], ותסיר את הרוע המונע את גילוי מלכות ה' בעולם [עולתה תקפץ פיה].

"עלה אלקים בתרועה"

המסר העולה מדברי בעל ה"אשי ישראל" שהתרועה מסמלת את התגלות כבוד מלכות ה' מונח גם בפסוק (תהלים מז, ו) "עלה אלקים בתרועה" הנאמר לפני התקיעות. מבואר בפסוק שגדולת ה' "עולה" ע"י השמעת התרועה, המגלה את כבודו.

נראה ששם "אלוקים" המוזכר בפסוק מרמז בעצמו לשלושה בחינות שונות המקבילות לשלושת הענינים המרכזיים בר"ה.

מצד אחד שם אלוקים מרמז למלכות ה'. במשמעות זו מפרש המלבי"ם את הפסוק, שני" התרועה המלך מתעלה ומתרומם על עמו⁴⁷. וגם חז"ל פירשו שהמקור לפסוקי

⁴⁶ זאת למרות שביארנו שעיקר תכלית הבריאה הוא גילוי מלכות ה'. המלכות עצמה היא רק עבור העם, וההטבה האמיתית של מלכותו היא רק ע"י ההטבה לעמו. הגם שה' הוא מלכו המוחלט של כל העולם, וכמו שיבוא לידי גילוי בימות המשיח, עדיין ההטבה האמיתית של מלכותו מיועדת לעם ישראל באופן ייחודי.

⁴⁷ וז"ל המלבי"ם שם, "עתה מצייר איך המלך הגדול הזה מקבל את המלוכה הזאת שהעמים ממליכים אותו, והוא מתעלה עתה מן הנהגתו הקדומה שהנהיג טרם המלך מפי בריותיו זה המלכות העצום, אל הנהגה אחרת נעלה ורמה מן הנהגה הראשונה".

מלכיות עצמו נדרש מהפסוק "אני ה' אלקיכם" – דיינו, אלוקים (כאן הוא "אלוקיכם") יובן בתורת מלכות.⁴⁸ לפי פירוש המלבי"ם (בביאור הפסוק 'עלה אלקים בתרועה') אפשר לומר הפסוק מרמז לתרועה שתפקידה להכריז על מלכות ה' כאן בעולם, שהיא תרועת המלכויות.⁴⁹

מאידך, המילה "אלקים" משמעותה "שופט", ומרמזת לבחינת המשפט של ה'. במובן זה הפסוק יתפרש בהקשר של משפט, שה' שהוא בימים אלה "מלך המשפט" עולה בעולם ע"י המשפט, וכמו שאנו מתפללים "ויגבה ה' צבאות במשפט". רעיון זה מתקשר לברכת זכרונות בה אנו קוראים לה' לגלות את כבודו ע"י המשפט שיסיר את הרע בעולם.⁵⁰

עוד משמעות של שם "אלקים" היא "הבורא" שהוא "בעל הכוחות כולם".⁵¹ הרעיון שה' בורא העולם מתעלה מעל יצירתו בזמן זה בשנה מבואר בדברי הרמח"ל, שכתב שבר"ה ה' **מחדש את עולמו** בכח השופר, על מנת לקרב את תיקונו השלם. רעיון זה מתחבר לתרועת השופרות, המבטאת את כח הגאולה העתידה המסיר את הרע המעכב את גילוי מלכות ה' ומחזק את הטוב הנובע ממלכות ה'.⁵²

עפ"י יתפרש הפסוק כקריאה שלנו [באמצעות התקיעה בשופר] לבורא שיעלה מעל עולמו ויביא אותו לשלימות ע"י הגאולה השלימה שתביא את העולם למצב שכבוד מלכות ה' יתגלה בשלימות [ראה בהערה הבהרה חשובה בענין זה].⁵³

⁴⁸ וזה מקצת הלשון (ראש השנה דף לב/א) "מנין שאומרים מלכיות תניא רבי אומר אני ה' אלקיכם ובחדש השביעי זו מלכות..."

⁴⁹ גם רבינו בחיי (בראשית לח, ל) מפרש ש"אלקים" יכול להיות תיאור של מלכות. כיון ש"אלקים" פירושו המילולי הוא מקור הכח ניתן להשתמש במילה זו כדי לתאר את מעמדו של המלך כבעל הכח.

⁵⁰ הרעיון של קריאה לשופט ע"י השופר יתבאר בפרק הבא.

⁵¹ וברובד פנימי יותר, השלוש אזכרות של אלוקים הם מגבילים לשלוש אלוקים המוזכרים במעשה בראשית בשבת.

⁵² כפי שלמדנו לעיל, ר"ה שהוא היום הראשון של החודש השביעי קשור מיסודו לכח הגאולה העתידה.

⁵³ לכאורה יש להקשות, הרי אם הרעיון של שופרות מתקשר לשלימות של מלכות ה' בעולם ממילא מה ההבדל בין שופרות למלכויות. נראה שהתירוץ הוא שתקיעת השופר של מלכויות מתמקדת ב"קבלת" ה' כמלך עלינו, וגם על כל העולם באופן חיצוני על דרך "ובכן תן פחדך ה' וכו'". ותקיעת השופר של שופרות מבטאת את רצונו שמלכותו יתברך מתגלה לתקן את העולם במהלך של "ובכן... ועולתה תקפץ פיה, וכל הרשעה כלה כעשן תכלה. כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ."

פרק ג: כסא דין וכסא רחמים

חז"ל מתארים את פעולת השופר בדין במדרש (ויקרא רבה כ"ט:י):

*רבי אבא בריה דרב פפי ורבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר כל ימות
השנה ישראל עוסקין במלאכתן ובר"ה נוטלין שופרותיהן ותוקעין לפני
הקדוש ברוך הוא והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים ומתמלא עליהם
רחמים אימתי בחדש השביעי.*

בספר הקדוש עבודת הקודש⁵⁴ מבאר את דברי המדרש, שהשופר לא גורם שה' יעמוד
מכסא דין וישב על כסא רחמים, אלא השופר גורם שכסא הדין עצמו יגלה את רחמים:

*אמרם במדרש, ובשעה שישאל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני
הקב"ה עמד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים, דכתיב ה' בקול שופר,
ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך עליהם מדת הדין
לרחמים.*

*והכוונה בעמידה מכסא הדין, שמסכים הדין עם הרחמים ונהפך
לרחמים, וזה סוד הייחוד כי פועל התמורות במדה אחת, כי כלן
כלולות ונכללות בפעולתן והכל כפי הכנת המקבל.*

בעל עבודת הקודש מבאר שלמרות שמפשוטות התיאור של חז"ל נראה שהשופר גורם
לה' לעמוד מכסא הדין ולישב על כסא רחמים, וממילא המשמעות היא שהשופר
גורם לה' להמנע מלשפוט את העולם, למעשה אין זו כוונת דבריהם. תקיעתו בשופר
מעוררת מציאות עמוקה יותר בתוך מהלך המשפט עצמו, מציאות של מבט הנקרא
"רחמים", מבט המתבונן על עם ישראל באופן שיש בכוחו להצדיק אותם במשפט אף
לפי חוקי הדין עצמם.

בטרם הירידה לפרטי הענין, כיצד התקיעה בשופר גורמת לכלל ישראל להיות ראויים
לדין חיובי שכזה, הבה נשתמש במשל קצר על מנת להבין מהי המשמעות של מעבר
המלך מכסא דין לכסא רחמים בלי לקום מכסאו:

⁵⁴ נכתב ע"י רבי מאיר אבן גבאי, שהיה מקובל מזמן הראשונים.

היה היה מלך גדול שאהב את בנו אהבה גדולה. באותה ממלכה היתה קבוצת אנשים שלא אהבו את המלך, וכדי להזיק למלך הם שקרו לבן המלך ושכנעו אותו שאביו רשע. הבן הפסיק לגלות אהבה לאביו, אבל המלך עדיין אהב את בנו מאוד, משום שהבין שבנו פשוט הוטעה על ידי אחרים. הבן עזב את הארמון, והלך לחיות במקום אחר. המלך יכול היה לעקוב אחרי בנו, ולהציל אותו בכל פעם שיתקל בצרה, אך המלך החליט שאם יעשה כך הרי שבנו יהיה נבון ולא יהיה מעוניין להזדקק לעזרת אביו.

לאחר שנים רבות, בן המלך נסתבך בפשעים, ונעצר עם חבורת פושעים בעוון גניבת כספי מיסים מהמלכות. החבורה כולה עמדה בפני משפט שאמור להוביל לעונשים כבדים וחמורים. בן המלך בידעו שנכנס לצרה גדולה, ושהוא עתיד לעמוד למשפט בפני אביו המלך, קיווה שאביו יזכור אותו וירחם עליו בדינו.

בשגרה היומית של בית המשפט, המשפט מתחיל כאשר המלך מסמן בידו לפקיד שמריע מיד בחצוצרה המלכותית תרועה המבשרת שהמשפט מתחיל.

כאשר הנאשם הצעיר נכנס לחדר, המלך זיהה מיד שמדובר בבנו, ומיד נתמלא רחמים עליו. עם זאת, המלך לא רצה לזכות מיד את בנו, כי בכך הוא יגרום לזלזול במערכת הצדק, שבאופן אחר היתה מוצאת את הנאשם אשם.

אף אדם מהנוכחים לא ידע שהנאשם הוא בנו של המלך, וכאשר המלך התבונן במבט עמוק לתוך עיניו של הנאשם במשך זמן ארוך, שקט עמוק מילא את החדר. אף אחד מהנוכחים לא יכול היה שלא לחוש בחשש שיצר השקט המתוח בזמן שחיכו למלך שיעשה את הסימן לפקיד בית המשפט. לאחר דקות ארוכות של שתיקה המלך קרא לפקיד ולחש דבר מה באזניו. הפקיד מיהר לכיוון הנאשם, קד בפניו, והגיש לו את החצוצרה המלכותית.

כל הנוכחים היו נבוכים, וכולם חיכו בשקט לראות מה יהיה הצעד הבא של המלך. המלך נראה כמי שמוודא שהדבר ברור לכולם שאין לעשות דבר בלי ציוויו. לאחר שהמלך וידא שכולם הבינו את המסר, המלך שבר את השקט והכריז- "היום בני יריע בחצוצרה המלכותית לאות שהמשפט מתחיל!".

בן המלך החזיק את החצוצרה בידו, והבין שאביו המלך רוצה לתת לו סיכוי נוסף. תוך כדי תחושת מחוייבות גדולה לאחוז בקרש ההצלה שהושיט לו אביו, ולחזור למקומו הראוי לו בממלכה, בן המלך תקע בחצוצרה המלכותית.

לאחר שראה המלך את התקווה והמחוייבות בעיניו של בנו, הוא טובב את ראשו לכיוונו של התובע, הסתכל עמוק בתוך עיניו ושאל אותו אם יש לו מה לומר. התובע, שראה שהמלך מתבונן בו כמו שאב המעונין להגן על בנו האהוב, לא ידע מה עליו לעשות בהתפתחות עניינים לא שגרתית זו, והחליט לשתוק. לאחר כמה דקות של שקט, המלך אמר "כיון שאין לתובע מה לומר, אני עצמי אנהל את המשפט באופן אישי".

המלך ציווה על כל הנוכחים לעזוב את אולם המשפט, והמלך התחיל לשוחח עם בנו. כיון שהמלך ידע שבנו הוטעה ע"י אויביו, הוא שאל את בנו מי היו האנשים ומה אמרו לו על המלך. לאחר שהוברר למלך שבנו הוטעה ושבמצב הנוכחי בנו רוצה לחזור למקומו הראוי בממלכה, בן המלך זוכה מכל ההאשמות שנגדו, והמלך גם פסק שבנו צריך לקחת אחריותו על מעשיו ולשלם את כל הכסף שהוא גנב מהמלכות.

כמו בן המלך, כך גם תקיעתנו בשופר מבטאת את תשוקתנו שאבינו מלכינו יהיה זה שישפוט אותנו ישירות, לפי הבנתו וחמלתו. פעולה זאת גורמת לשטן להתבלבל, שכן עם זאת שיום זה הוא יום הדין, עדיין השטן רואה שה' אינו מעונין במשפט נוקשה, אלא מעונין בגילוי רחמי האב שלו כלפי ילדיו⁵⁵.

⁵⁵ חשוב לציין שלמרות שהבאנו לעיל בשם התלמוד ירושלמי שהשטן מתערבב מקול השופר משום שזוכר בשופר הגדול של הגאולה, באמת מלשונם של כמה מפרשים נראה שיש כמה דרכים להבין את בלבולו של השטן. בהמשך יובא שישנם שלושה עניינים בשופר הגורמים לבלבול השטן, שהם מקבילים

אמנם העובדה שהשטן מפסיק לקטרג אינה מפסיקה לחלוטין את המשפט. ה' שופט כל אחד מאיתנו, אבל ממש כמו במשל המלך ובנו, שהמלך מוצא דרך לסדר את עניניו של הבן בלי לוותר על הצורך לעמוד על כך שבנו יקח אחריות על מעשיו, כך גם אצלינו ה' מגלה את רחמיו להביט עלינו בעין טובה **אם נרצה באמת לשוב אליו** [כפי שיבואר בפרטות בהמשך].

בכל אופן, עלינו להבין שענין המשפט אינו צחוק שאמור להלקח בקלילות. התיאור אותו כותבים חז"ל [כפי שהובא בחלק הראשון של הספר] הוא שעלינו לבטוח בה' שיעשה לנו נס ויציל אותנו מגזר דין קשה. לגרום שה' יעבור לכסא רחמים ביום הדין הוא דבר הנחשב ל"נס", ודורש מאיתנו את ההכנה הראויה בכדי להבטיח שהדבר יקרה.

לרצות את בוראנו

הספר הקדוש תולעת יעקב⁵⁶ לימד שהכוח לגרום לה' לעבור מכסא דין לכסא רחמים אינו תוצאה ישירה של עצם התקיעה בשופר, אלא הוא תוצאה הכרוכה בכוונה העמוקה של ישראל התוקעים בשופר. וזה מקצת לשונו הקודש (סוד השופר ותקיעותיו)

וביקרא רבה (כ"ט: ד) אשרי העם יודעי תרועה, אמר רבי יאשיה וכי אומות העולם אינם יודעים להריע וכו', ואתה אומר אשרי העם יודעי תרועה, אלא אשרי העם אלו ישראל שיודעים לרצות את בוראם בתרועה, הקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. עד כאן.

הנה בארו ע"ה כי מה שכתוב אשרי העם יודעי תרועה אין הכוונה בו הידיעה להריע, כי אם הידיעה בה לרצות המצוה בתרועה ההיא, וזה אי אפשר כי אם בידיעת כוונתו ורצונו בה, והיודעים זה הם ישראל כי הם יודעים דרך ה' אשר הורם ולהם בלבד גלה סודו ולזה יודעים לרצות בוראם ולשנות דעתו מרעה לטובה."

לשלושת הבחינות שיש בתקיעת השופר - מלכויות זכרונות ושופרות.
⁵⁶ גם הוא לרבי מאיר אבן גבאי מחבר הספר "עבודת הקודש" מוזכר לעיל, עיין שם.

בהמשך הפרק יובאו מספר גישות כיצד נוכל לעזור לעצמינו להגיע למצב התודעה הנכון בשמיעת קול השופר בכל חלק מחלקי התפילה, תודעה שתעזור לממש את הכח הטמון בשופר לעורר גילוי של מידת הרחמים במשפט.

מלכיות: המלכת המלך ברצון

בספר תורת המנחה⁵⁷ (דרוש ע"ז) מבאר שהכח הגורם למעבר מכסא דין לכסא רחמים שורשו בקבלת עול מלכות ה' שקיבלו עליהם ישראל בקבלת התורה. בעת שקבלו עליהם ישראל את מצוות המלך בשמחה רבה, ובאופן של לפני משורת הדין, באותו אופן מידה כנגד מידה הקב"ה נתן להם את מצוות השופר, מצוה המזכירה לפני ה' את קבלת עול מלכות שמים הראשונה של ישראל, וגורמת לו להתנהג עמם לפני משורת הדין ביום הדין.

ואלו מקצת דבריו שם:

*וכשרצה השם ית' ובחר בישראל מכל האומות ולקחם לו לעם סגולה,
ונתן להם את תורתו וקבלוה עליהם בשמחה, דכתיב כל אשר דבר ה'
נעשה ונשמע, וכיון שהם עשו לפני משורת הדין שהקדימו נעשה
לנשמע, גם הוא ית' ברחמיו וחסדיו רצה להודיעם היאך יכנסו עמו ליום
הדין לפני משורת הדין, וציום לתקוע בשופר ... וקול השופר הולך
ומבקע עבי שחקים ששם סביבותיו, ותפלתם נכנסת לפניו ויסתלק
הבית דין של מעלה ויניח לישראל להכנס עם אביהם שבשמים...*

*וכשיסתלק הדיין בתרועה אז השם המיוחד מתייחד עם ישראל בניו
בקול השופר, ואז כל המקטרגין והמשטינים והשוטנים אין להם רשות
להשטין ולקטרג..."*

לאור דבריו נוכל לומר שהמחשבה המתאימה לזמן תקיעת שופר של פסוקי המלכיות היא התמקדות ברגשות השמחה שיש בתוכנו בזמן שאנו מאמצים ומקבלים את מלכותו ית', שמחה המזכירה לה' את השמחה המקורית שהייתה בעת

⁵⁷ לרבי יעקב סקילי תלמיד הרשב"א.

שקבלנו את תורתו, ומעוררת אותו כביכול להביט עלינו ברחמים ולהגן עלינו מפני דין קשה.

זכרונות: הבטחון במלך בתקיעת השופר

כעת נדון במצב התודעה המתאים לשמיעת השופר בברכת הזכרונות. ה"אשי ישראל" מסביר שתקיעת השופר מתחילה את תהליך המשפט עצמו, וכאשר אנו חפצים במשפט ה' למען קדושת שמו, אז ה' עובר לשבת על כסא רחמים. ואלו דבריו:

אבל באמת כך הוא הענין, שופר הוא השמעת דין - זמן תחילת דין, כי אין רשות למארי תריסין ולקטרוגים ליכנס להפרגוד עד שישמע קול השופר, ואז מתחיל הדין, ואת הותר הרצועה לכנוס כל מארי דדינא לתבוע דין מן המלך המשפט וכו', וכשיתקעו ישראל למטה אז נתקע השופר למעלה, וזהו שמעורב השטן, כיון שהבעל דין בעצמו תובע הדין ואומר דונו לי דינא - הרי חמת המלך שככה, כי הוא בעצמו מקבל על עצמו דין וכו', ואז כביכול נתמלא רחמים וכו'. וזה רמזו במקום שיש דין למטה אין דין למעלה.

ונשאל שאלה - מטעם מה אנו רוצים ומבקשים את המשפט? ונראה לבאר, שכל עניני הדין, כולל עונשים אפשריים, תכליתם לטהר את ישראל מעוונותיהם, בכדי שיוכלו להתקרב אל ה'⁵⁸. מבחינה זו המשפט אינו האויב, אלא הוא צריך להתבצע על מנת להביא את האדם לתיקונו השלם. בהקשר הזה התקיעה בשופר מתבטא הרצון שלנו לקבל את משפט ה' עלינו כדי לטהר את עצמינו ע"מ לזכות להתקרב אליו בלי הפסק. בדרך זו, שאנו קוראים להקב"ה לעשות משפט בעולמו ועלינו כדי לתקן את כל העולם

⁵⁸ ה' נתן לאדם בחירה חופשית כדי שיהיה ראוי לטובה שהשיג בזכות מעשיו. עם זאת, אם אדם התחבר לרע הרי שהוא צריך לאכול את פירות מעשיו הרעים, ובנוסף הרע שדבק בו ע"י מעשיו מרחיק אותו מלהתקרב לבורא. מערכת הדין תפקידה לנקות את האדם מהרע ע"י עונשים, עונשים שגם הם יכולים להיות מרוככים ע"י מדת הרחמים המקילה על הקושי שבעונש. בכל אופן, לאחר שהאדם ריצה את עונשו והרע שדבק בו סר ממנו, כעת האדם יכול שוב להתקרב לה'. מבחינה זאת אפשר לומר שאנו מבקשים מה' באמצעות השופר לשפוט אותנו ברחמים באופן שנוכל לשרוד גם את הקשיים ולזכות שוב לקרבת ה'.

שנברא לכבודו, אנו מקיימים את הפסוק "עלה אלקים בתרועה" שהוא המלך המשפט. בנוסף לדרך הזה, התרועה גם מבטא את ביטחוננו בה' שהוא בעצמו בא לשיפוט אותנו, ושבאופן ניסי הוא ימצא דרך להצדיק אותנו בדיננו.

הספורנו מסביר שענין זה הוא סודו של השופר המבטא את בטחונינו בה' שיפוט אותנו לטובה. ואלו הם דבריו (ויקרא כג כד):

*זכרון תרועת מלך בה יגילו במלכם וכו', וזה מפני היותו יושב אז על כסא
דין כמו שבא בקבלה וכו' וראוי לנו לשמוח אז יותר על שהוא מלכנו
שיטה כלפי חסד ויזכה אותנו בשפטו אותנו, כאמרו כי ה' שופטנו ה'
מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו.*

לעיל למדנו שהשופר עצמו הוא קריאתנו למלכינו לגלות את כבוד מלכותו ע"י המשפט. באותה מידה שאנו נקרא לה' שיפוט אותנו, ושבטח בו שיתנהג איתנו במידה ההטבה, מידה כנגד מידה ה' ינהג איתנו באותו אופן⁵⁹.

שופרות: התחברות לזכות אבות

חז"ל מסבירים בכמה מקומות שהשופר של ר"ה מעורר את ענין ה"זכות אבות". וזה לשונם בפסיקתא רבתי (פרשה מ'):

*אמר להם הקב"ה, אומות העולם אין להם זכות אבות לתלות בהם כשהם
נידונים, אבל אתם בזמן שאתם נכנסים לפני בדין אפילו אתם מתחייבים
מן הדין אני מסתכל בזכות אבות ומזכה אתכם בדין.*

⁵⁹ האמת היא שכל יהודי הוא טוב במהותו. אפילו אם יהודי נפל והסתבר ברוע אמיתי, בשורשו של כל חטא מונח כוחו הנסתר של היצר הרע שהטעה את היהודי, ושלמעשה קשה להתגבר עליו. למרות שיש לאדם בחירה חופשית ולמעשה אותו אדם בחר בחירות שליליות, אם הוא ירצה להשתנות באמת ויפנה לה' שיהיה בעזרו, ה' יוכל לראות את הטוב הפנימי שיש באותו אדם, ואת האתגרים הקשים שעמדו בפניו, ואת התשוקה הפנימית שלו לחזור לדרך הישר, וה' בכל אופן ימצא את הדרך להוציא משפטו לאורה ולטובה, בכדי לתת לו תקוה חדשה לשנה הבאה.

שוב אנו נוכחים לראות שכפי שהתבאר לעיל בשם בעל **עבודת הקודש**, אין הפשט שבר"ה ה' מוותר על המשפט, אלא שבזכות האבות הקדושים הקב"ה **מזכה את בני בניהם בדין עצמו**.

אמנם צריך להבין את הקשר היסודי שבין השופר והאבות. ונראה לבאר, שהרי השופר עצמו מבטא את התגלות מלכות ה' בתוך העולם. בזכות התמסרותם של האבות להביא ולגלות את מלכות ה' בתוך העולם, ה' הבטיח להם שמזרעם תקום האומה שתסיים את גילוי מלכותו בתוך העולם, והוא יתגלה בשלימותו בזמן הגאולה העתידה. לכן באותה מידה שאנו רואים את עצמינו כהמשך של אבותינו הקדושים ביעודם לגלות מלכותו יתברך, ותוקעים בשופר כדי לעורר את הגילוי הזה, במידה זו הקב"ה מקיים את הבטחתו לאבותינו לשמור עלינו בזכות אבותינו ומעורר את רחמיו עליהם לזכות אותנו בדין.

למרות שמחשבה זו שייכת לכל תקיעות השופר שבכל התפילה, יש לה שייכות מיוחדת לתקיעת השופר של ברכת שופרות, כיון שהיא מתמקדת בזכות שהובטחה לבני אברהם יצחק ויעקב.⁶⁰

פרק ד: אשרי העם יודעי תרועה

בנוסף להתעוררות הנדרשת בכללות לשמוע את הקולות של השופר (המוזכר בפרק ג), יש עוד בחינה של עבודה שטמון בתוך עבודת שמיעת קול השופר. דוד המלך מלמד אותנו (תהלים פט טז):

אֲשֶׁרִי הָעָם יֹדְעֵי תְרוּעָה ה' בְּאֹז פִּנְיָ יְהִלֵּכוּ.

השל"ה הקדוש מבאר שהמילה "ידעי" אינה מכוונת לידיעה השכלית, אלא משמעות

⁶⁰ ואף על פי כן הכוונה הזאת שייכת גם כן לכל סדר התקיעות מכיון שכוונה זו כוללת את גילוי כבוד מלכותו ית'. דהיינו, אפילו התקיעות של זכורות כוללות בחינה של גילוי כבוד מלכותו כמו שביארנו, ועל ידי הכוונה שאנו ממשיכים בדרכי אבותינו לגלות את כבודו יתברך בדרך הזאת, מיד אנו מעוררים את רחמי הקב"ה בזכותם. באמת, כל סדר התקיעות מתייחס לאבות, והספר 'סדר היום' מבאר את הענין בפרטיות. עיין בדבריו בשוליים בחלק ב פרק שישי "התקיעות מקיפות התרועה", ועיין בזה עוד בנספח.

התיבה היא "חיבור", שהיא המשמעות גם בשימוש הראשון במילה זו בתורה, בפסוק המתאר שאדם ידע את חוה אשתו (בראשית ד א). בהקשר זה, דוד המלך מלמד אותנו שעלינו להתחבר לקול הפנימי של תרועת השופר ולתת לו להדהד בתוכינו⁶¹.

מה המשמעות של ההתחברות והחויה של התרועה? כמעט כולנו יכולים לספר על התרגשות שאוחזת בנו בזמן הריקודים עם הספרי תורה בשמחת תורה. כמו כן לכל אחד יש שירים שמדברים אל ליבו יותר משירים אחרים. כאשר נשמיע לאדם את השיר האהוב עליו, השיר יהדהד בתוך לבו ויתאחד איתו, והלב ישלח אנרגיה חיובית לכל כולו, דבר שיגרום לגופו להתאחד עם הקצב של המנגינה. אדם שכל כולו מאוחד עם המוסיקה, כמעט ואפשר לומר שהוא נעשה להרחבה והתפשטות של מקור המוסיקה שאליו הוא התחבר.

כמו כן, ההתחברות לתרועה אינה מתרחשת באמצעות הרעיונות שבמחשבתנו בזמן שאנו מקשיבים לתקיעת השופר, אלא משמעות ההתחברות היא להתקשר לתקיעת השופר עד שנגיע לאחדות עם המהות העמוקה שלה.

לדעת תרועה

ההתאחדות והדהוד של התרועה כוללים שני מושגים הנראים סותרים, אך למעשה קשורים באופן עמוק.

בעל המצודת דוד (תהלים פט טז) וכן המלבי"ם (שם) מבארים שהמילה "תרועה" קשורה למילה "רעות". רעיון זה גם בא לידי ביטוי בפסוק (במדבר כג כא) "ה' אלקינו עמו ותרועת מלך בו". בהקשר הזה משמעות הפסוק היא ש"בו" יש את "תרועת המלך" – כלומר הידידות והרעות עם המלך⁶².

⁶¹ בשלב זה הדיון מתמקד בענין התרועה, ענין התקיעה יבואר בהמשך.

⁶² ו"ל רש"י שם, תרועת מלך בו – לשון חבה ורעות, כמו רעה דוד – אוהב דוד, ויתנה למרעהו, וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכוון ביניהון, עכ"ל.

עם זאת, בגמ' (ר"ה ל"ג ע"ב) מבואר שהמילה "תרועה" ענינה הוא בכי, ופרטי ההלכות לגבי האורך של התרועה ואופן התרועה נלמדות מצורת הבכי האנושית.

במבט ראשון, לומר שתקיעת השופר ענינה הוא "בכי השופר" נראה מאוד רחוק מהרעיון של "קרבת המלך".

התשובה לסתירה זו היא שאכן התרועה תמיד מבטאת בכי, אבל הבכי עצמו יכול להכיל משמעויות פנימיות רבות, ששורש כולן הוא בקרבת המלך. אנו מתחברים ו"יודעים" את התרועה ע"י זה שהיא מעוררת אותנו לבכות יחד איתה.

הרעיון שהבכי שבשופר מבטא רגשות הנראים סותרים, מוסבר ע"י החת"ם סופר (תורת משה, דרוש לכ"ז אלול תקצ"ז), וז"ל:

התרועה היא בכיה של שמחה ודביקות בה' על שבראנו לכבודו וזיכנו לשעבר להיות יהודים, כמ"ש בר"ה עלינו לשבח, ויש גם בזה בכיה וגנוחי של צער על שלא עשה כראוי בשנה העבר וכו'.

החת"ם סופר מבאר עוד, שאפשר להבין שהמסר העמוק של שתי סוגי התרועות מבטא את שני הרעיונות האלו. הוא מבאר שהתרועה [המורכבת מתשעה קולות קצרים] מכוונת בעיקר לבכי של שמחה, והשברים [המורכבים משלושה קולות ארוכים יותר] מרמזים לבכי של הלב הנשבר שלא זכה להגיע לדרגה הראויה לו⁶³. וז"ל (דרוש לר"ה):

אמנם כבר כתבתי לעיל שהתרועה אע"פ שהיא ילולי יליל, מ"מ עיקר עצמיותה הוא בכיה של שמחה ודביקות בה', כדכתיב ותרועת מלך בו. ואמנם שברים הוא הוא שבר פושעים וחטאים יחדיו, ושניהם דאורייתא, או יתרועע וידבק בה' וממילא יסתלקו הקליפות והפושעים, או יעביר

⁶³ ניתן להוסיף שחילוק זה שבין התרועות נרמז באופן בו חז"ל מכנים את שני סוגי התרועות. למרות ששני הסוגים הם קיום של "תרועה" [כפי שנאמר בתורה], סוג אחד נקרא "תרועה" שמשמעותה קירבה (כדלעיל), בזמן שהסוג השני נקרא "שברים", מלשון שבירה. לפי זה ניתן להבין מדוע ישנו סוג שלישי של תרועה, "שברים-תרועה", אך אין סוג רביעי של "תרועה-שברים". הלב הנשבר שמוביל לשמחה בא לידי ביטוי ב"שברים תרועה", אך שמחה לעולם לא תוביל ללב נשבר. חשוב לציין שגם השברים אינם מבטאים בכי הנובע מפחד מהמשפט, שהוא דבר העומד בניגוד לבטחון במשפט ה' הנדרש ביום זה. הבכי המדובר בשברים הוא בכי של צער על שלא קיימנו את חלקינו במערכת היחסים עם הבורא, בכי המבטא את חשקינו לחזור למערכת זו.

גלולים מן הארץ וממילא יתוקן עולם במלכות שדי ויכול לתקוע גם שניהם וכו'.

דברי החת"ם סופר מתאימים לדברי המפרשים המבארים שהתרועה היא כנגד הדינא רפיא [דין רך], והשברים הם כנגד הדינא קשיא [הדין הקשה]⁶⁴.

בשלב זה נוכל לומר עוד, שהיכולת שלנו להתחבר עם תקיעת השופר תלויה בהכנת ליבנו להתעורר לבכי הפנימי המתמזג עם תרועת השופר.

אם נבין שאנו מתחברים לבכיו של השופר באמצעות הבכי שבתוכינו, נוכל להציע שכל אחד משלושת הסדרות של התקיעה [מלכויות זכרונות ושופרות] כולל בתוכו צורה של בכי המיוחדת לו.

בהמשך הפרק נציע דרכים מעשיות שונות בהן יוכל הקורא למקד את ליבו כדי לבכות יחד עם התרועה⁶⁵.

תרועת המלכויות

חז"ל מלמדים אותנו שעלינו להמליך את ה' למלכנו באמצעות השופר, ודבריהם אלו מכוונים לתקיעה של פסוקי המלכויות⁶⁶. כבר למדנו שתמצית המלכת ה' עלינו תלויה בהשתוקקות שלנו שה' יהיה מלכינו. לפי זה אפשר להעריך ש"הבכי" של השופר משלים את קבלת מלכותו ית' עלינו, כזו שמבטאת את השתוקקותינו העמוקה שה' יהיה מלכינו.

התרועה [זאת החיובית] מבטאת את בכי השמחה שלנו על העובדה שה' התחייב להיות מלכינו, וכן את בכי התקווה והתשוקה שה' ימלוך עלינו ויפרוש עלינו את כנפי

⁶⁴ ענין הדין הקשה והרך יבואר בנספח בסוף החוברת בע"ה.

⁶⁵ אין הכוונה לקבוע יתדות בדבר ולומר שאלו הדרכים היחידות האפשריות כמוכן, או אפילו הדרכים הטובות ביותר להתקשר לתרועה. אלו הן רק הצעות העשויות לעזור לקורא להתמקד. מציאת הקשר לשופר הוא ענין הכלול בתחום הקרוי "דברים שבלב", שהוא תחום מאוד אישי ואינדיבידואלי, התלוי באישיות השונה של כל אדם. לכן, ההכנה למצות השופר קוראת לכל אדם להתבוננות פנימית איך הלב שלו "יודע" את התרועה.

⁶⁶ כמבואר בגמ' בראש השנה (טז), ואמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר.

השגחתו.

לפי דרך זו, תקיעת *השברים* מרמזת לבכי הלב של כל אחד מאיתנו, הלב המתחרט שלא אימץ אל קרבו את מלכות ה' כראוי, והמגלה את רצונו להתקרב למלכות ה' בשנה הבאה.

כמו כן, תקיעת *השברים תרועה*, משלבת את שני העקרונות יחד. השברים מבטאים את שברון הלב על שלא קיימנו את חלקינו בברית עם ה' כראוי, שברון לב אשר מוביה ל*תרועה* המבטאת בכי של תקווה שהמלך יחמול עלינו ויחזיר אותנו להיות חלק ממלכותו.

כוונה נוספת ב*שברים* של ברכת מלכויות יכולה להיות מוסברת כדלהלן. כמו שנתבאר, מלכות ה' אינה מוגבלת לאומה הישראלית, אלא מלכותו בכל משלה, מלכות ה' מושלת בעולם כולו אשר נוצר כדי לקבל את כל ההטבה והשפע שבמלכות ה'⁶⁷. לפי הבנה זו, *השברים* של ברכת מלכויות מבטאים את ליבנו השבור על חילול שמו ית' בעולם הנוצר מהיות מלכותו נסתרת מעיני בני האדם.

תרועת הזכרונות

כמו שנתבאר לעיל, פסוקי הזכרונות מבטאים את בטחונו בה' שהוא מביט בנו במבט חיובי. השופר מחזק את הדבר בזה שהוא מבטא את הבכי שלנו לה', בכי הקורא לה' לגלות את כבוד המלכות ע"י המשפט.

לפי זה, "תרועת הזכרונות" החיובית היא ביטוי לבכי של **תחינה עמוקה ותקווה לפני המלך שהוא בעצמו יבוא לשפוט אותנו** באופן שיגביר את הקשר שלנו לטוב בשנה הבאה.

מאידך *השברים* מבטאים שוב את הצער שלנו על כך שלא קיימנו את חובתינו המוטלת עלינו, ולא השגנו את כל מה שהיה ביכולתנו להשיג, וכן מבטאים גם את

⁶⁷ וכמו שביאר רבינו בחיי (הובא לעיל בחלק הראשון של הנושא) שזו היתה עבודתו של אדם הראשון ביום הראשון של יצירתו.

ליבנו הנשבר המייחל שה' ימצא דרך לשפוט אותנו לטובה בכל אופן, למרות שאיננו ראויים לכך.

כמו כן, *ה'שברים תרועה'* של ברכת זכרונות מבטאים מצד אחד את קריאתנו לה' למרות שאנו יודעים שאשמים אנחנו, קריאה ההופכת לבכי של שמחה הנובע מאמונתנו שה' יושיע אותנו בודאי אף שאיננו ראויים לכך.

השברים עצמם המרמזים לדין הנוקשה, יכולים למקד את ליבנו בקריאה לה' לגלות את משפטו על כל אומות העולם המונעים את גילוי כבוד מלכותו.

תרועת השופרות

כפי שנתבאר לעיל, יש לשופר קשר מיוחד לגאולה המיוחדת לחודש תשרי.

לפי זה, *התרועה* של השופרות המורה על השמחה, מבטאת את צעקת התקווה והתשוקה שלנו לגאולה העתידה.

מצד שני, *השברים* מבטאים את בכי הכאב של ליבנו השבור על חילול שם ה' העצום שישנו בעולם בכל יום שהגאולה לא מגיעה.

כמו כן, תקיעת *השברים תרועה*, מביאה את העצב של הגלות למצב של בכי של אושר בגאולה העתידה.

בחלק הראשון של הנושא למדנו מהפסוק בתהלים (קב יט) "תכתב זאת לדור אחרון **ועם נברא** יהלל י-ה", שהתהליך העובר עלינו מר"ה ועד יום הכיפורים הוא תהליך של לידת האומה מחדש בכל שנה.

האמת היא שישנו גם קשר עמוק בין הבחינה של הגאולה העתידה הבאה לידי ביטוי בתקיעה השופר ובין הלידה מחדש. קשר זה נראה מסדר הפסוקים בישעיה (פרק סו), המתארים את תקיעת השופר היוצאת מירושלים ומהמקדש, ומיד לאחר מכן מתארים את ה' המוליד את עמו, המכונים בפסוק כ"בני ציון".⁶⁸

⁶⁸ זה סדר הפסוקים המתארים את הגאולה בישעיה (פרק ס"ו פסוקים ו-ח), "קול שאון מעיר קול מהיכל

אנו נושאים בדעתינו תיאור זה של הלידה מחדש, לידת "בני ציון", יחד עם היכולת שלנו לזעוק עבור הגאולה כביטוי לאבלינו על ציון ותקוותינו לגאולתה- כל אלו יחד כלולים בתקיעת חשברים של השופרות.

פרק ה: יום תרועה

מעניין לציין שהתורה כלל אינה מצווה אותנו במפורש לתקוע בשופר, היא מתארת בפשטות יום זה כ"יום תרועה".

ערפול זה מרמז למסר עמוק, ששורש עומק התרועה מושרש בזעקות הלב שלנו, העשויות להתפשט בכל היום הקדוש, מעבר לדקות הספורות בהן אנו שומעים את קול השופר באופן ממשי. המשמעות של הדברים היא שלמרות שאנו מצוים לתקוע את תרועת השופר למעשה, המטרה העיקרית היא שהשופר עצמו יעורר את לבבינו

קול ה' משלם גמול לאיביו. בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר. מי שמע כזאת מי ראָה כאלה היוֹחֵל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם יוֹלֵד גּוֹי פֶּעַם אַחַת כִּי חָלָה גַם יִלְדָה צִיּוֹן אֶת בְּנֶיהָ".

לבכות ולזעוק לפני ה'.

רבי חיים ויטאל (שער הכוונות דרושי ראש השנה הקדמה) מעיד שהאר"י ז"ל הירבה לבכות במשך תפילות ראש השנה למרות שהוא יום טוב. לפי דברינו יש לבאר את הענין, שיום ר"ה יוצא דופן משאר ימים טובים, שכן התורה הגדירה אותו כ"יום תרועה" – "יום בכי".⁶⁹

הבכי העיקרי שבליבנו בר"ה אינו בכי הנובע מפחד מהמשפט, אלא בכי שמביא לידי ביטוי שמחה, תקווה, געגוע לקרבת המלך ה', ואפילו צער על כך שלא מילאנו את תפקידנו בברית עם ה' כראוי במשך השנה שעברה.⁷⁰ בכל אופן, הבכיות ביום זה צריכות להתמקד בשלושת הנושאים של תפילות ר"ה – מלכות ה', זיכרון ה', וההתגלות האחרונה, כפי שנתבאר לעיל.⁷¹

שבת ר"ה

החשיבות העליונה של ה"עבודה שבלב" בר"ה מתבארת גם בספר "ספר החיים",⁷²

⁶⁹ מפורסם הדבר שהגר"א הורה לא לבכות בר"ה, וזאת ע"פ הפסוק בנחמיה המתאר כיצד הנביא מצווה את העם שהיו בפחד ממשפט ה' להפסיק לבכות, ובמקום זאת עליהם לשלוח מנות לעניים ולשמוח במלכות ה'. מפרשים רבים מבארים שאין הוראה זו בשם הגר"א סותרת למקובל בשם האר"י שהיה בוכה, משום שהגר"א דיבר על בכי שלילי של כאב המתואר בפסוקים בנחמיה [ישנן עוד כמה דרכים ליישב את הסתירה, עיין בפסקי תשובות (תקפ"ד ס"ב הערה 15) ובתשובות והנהגות לרבי משה שטרנבוך (חלק ב' סי' רס"ח) המיישב באופן דומה. עכ"פ לכל התירוצים אין הוראת הגר"א סותרת למה שנתבאר בדברינו].
⁷⁰ חשוב לציין שישנו חילוק בין בכי של צער על כך שלא נהגנו באופן הראוי, ושל רצון לזכות לקרבת ה' (שהוא בכי טוב) ובין בכי של פחד מעונש אפשרי שה' עלול להעניש את האדם, שהוא בכי העשוי להפריע לענייניו של יום בו עלינו להתמקד בביטחוננו ברחמי ה' [כמו שנתבאר לעיל].

⁷¹ אף שבארנו שהבכי של "יום תרועה" מתייחס לכל שלושת הנושאים של היום, לאמיתו של דבר, עיקר "יום תרועה" מציין לבכי של המלכות של הקב"ה (כמו שמתבאר בנספח בשם הרמב"ן). עיין מה שכתבנו בחלק א פרק א ש"תרועה" הוא לשון קרבה ורעות, ו"יום תרועה" הוא יום מקודש לקרבת המלך כלשון הפסוק "תרועת מלך בו". עיקר "הבכי" של "יום תרועה" יוצא מעומק הקרבה למלך – גם מצד שאנו רוצים שהקב"ה יגלה את מלכותו עלינו כדי שנוכח להתקרב אליו כראוי, וגם מצד עומק הכאב על החילול השם הנורא שמתרחש בכל רגע בגלות במה שמלכותו אינה מתגלית לעין כל.

והנה, ביארנו לעיל (חלק ב פרק ב) שעבודת ההכתרה של הקב"ה בראש השנה שהוא תחילת השנה קובע את כל המשך השנה לתכלית הזו (ובלשון המהר"ל שם ההתחלה הוא העיקר וכל נמשך אחריו). גם עומק הבכיה של גילוי כבוד למלכות של "יום תרועה" צריך להמשיך לכל השנה בתוך הקראת שמע, התפילות, והקדישים (שהם גם לשם גילוי מלכותו יתברך).

⁷² ספר זה נכתב ע"י אחי המהר"ל מפראג שהיה אחד מגדולי אותו דור.

הבא לבאר את העובדה שחז"ל תיקנו שלא לתקוע בשופר בשבת בגלל ענין קטן באופן יחסי, וזאת משום שחז"ל הבינו שבשבת אנו יכולים להגיע לתכלית העיקרית של השופר ע"י התעוררות הלב לעשיית תשובה, וזאת אפילו ללא התקיעה הממשית בשופר⁷³. חשיבות השופר בר"ה שחל בשבת גם ללא התקיעה הממשית בו נלמדת גם מדברי הרמח"ל (ספר קיצור הכוונות - ענין המועדים), שכתב וז"ל:

וכשחל י"ט ראשון של ר"ה... צריך לכוין בכוונותיהם בסדר כמו אם היו עושים המצוה, כי הפעולה נעשית, וביותר כח גם כן כי השבת גורם. ולפי שחז"ל גזרו שלא לעשות - אין אנו עושים, ודי בכוונה לבד⁷⁴.

מדברים נוספים של ספר החיים יש ללמוד על החשיבות של התעוררות הלב באמצעות השופר, והוא ע"פ דברי חז"ל (ר"ה כז:): לגבי התוקע לתוך הבור, שכתבו שלא יצא ידי חובו. ספר החיים מבאר שהמילה "בור" רומזת לאדם שאינו מושפע מקול השופר, ושהתקיעה נכנסת ויוצאת ממנו ללא השפעה כמו שהקול נכנס ויוצא לתוך הבור ללא ששינה בו דבר⁷⁵.

פרק ו: קולות השופר

הגם שנתבאר לעיל שתרועה מבטאת בכי, האמת היא שחיצוניות הקולות של התרועה והתקיעה, מרמזים גם למסרים עמוקים יותר⁷⁶.

ניתן לעמוד על החילוק המהותי בין שני סוגי התקיעה [התקיעה והתרועה] ע"י התבוננות בתפקיד שניתן לכל סוג תקיעה בזמן מסעות בני ישראל במדבר. בתרועה השתמשו כדי להורות על מסע המחנות, בעוד שהתקיעה סימנה שעליהם לחנות.

⁷³ וזה לשונו (חלק סליחה ומחילה), "... לא נקרא יום זה "יום המשפט" רק "יום הזכרון", לפי שעיקר הוא שישבו האדם אל לבו להזכיר את יום הדין. גם מה שאנו מזכירים בו את משפט היום וטעמי התקיעות, הוא עיקר, ולכן נדחו התקיעות בשבת מפני טעם קל, דהיינו שמא יעביר את השופר ארבע אמות ברשות הרבים, לפי שהזכרון הוא עיקר, וזה שייך בשבת כמו בחול."

⁷⁴ אף שדברי הרמח"ל מתייחסים לכוונות עמוקות ע"פ הסוד, לכל הפחות נוכל ללמוד מדבריו שעלינו לכוין את הכוונות הפשוטות של המצווה גם כאשר המצוה לא מתקיימת בפועל.

⁷⁵ וז"ל, "ורבותינו ז"ל רמזו את זה באמרם "התוקע לתוך הבור", כלומר לעם הארץ - אותה תקיעה פסולה, דאינו אלא כרועה זה התוקע לאסוף את הבהמות. וכן נוסח הברכה "לשמוע" ולא "לתקוע".

⁷⁶ הכוונה ב"חיצוניות" היא הקול בעצמו לאפוקי את פנימיות הקול שבתרועה שמרמזת על בכי.

ע"פ זה מבאר המהר"ל (חדושי אגדות ראש השנה ט"ז). את ענין התרועה והתקיעה וז"ל:

וזה כי התרועה הוא הדין, והתקיעות הוא לחבור תמיד והם התעלות כמו התרועה שבירה, ולפיכך נאמר (במדבר י') תרועה יתקעו למסעיהם, וזה כי התרועה הוא פירוד ופיזור, וכל נסיעה כמו שהתרועה בעצמה היא פרוד הכחות, ולפיכך היא על מדות הדין, והתקיעה היא לאסף המחנות מפני שהתקיעה היא רמז להתעלות.

המהר"ל מבאר שהתרועה שהוא קול שבור המסמל את הפירוד, וגם את ה"דין". ולכן היא היתה הסימן למסע המחנות, כיון שבזמן שהמחנה נוסע כל חלקיו מתפרקים ונפרדים מהקשר הקודם שהיה להם אחד לשני. [ועיין בהערה בביאור הקשר בין הפירוד והדין⁷⁷].

מאידך, השימוש בתקיעה היה לסמן על חניית המחנה, שהיא פעולה של חיבור כל חלקי המחנה לצורה אחת. זאת מכיון שהתקיעה שהיא קול אחד מתמשך, המביא להתקשרות והתאחדות בין בעל התוקע והשומעים כמו שיתבאר בהמשך דברינו.

מבט עמוק יותר על התקיעה

התיאור של התקיעה ע"י המהר"ל מדבר על התעלותו והתאחדותו של האדם המאזין לה. ענין זה יכול להיות מובן כדלקמן - **קול התקיעה שורשו ומקורו הוא בנשימתו של התוקע אותה, ושמיעת הקול מחברת את כל מי ששומע אותו לאותו תוקע.**

בהקשר זה נאמר **שקול התקיעה** קושר את השומע למקור הקול. באותו אופן הקול יוצר התאחדות בין כל השומעים שמחוברים יחדיו למקור הקול. משום כך קול **התקיעה** היה משמש לחנייה במדבר, שהיא מעשה של התאחדות בצורת החנייה סביב למשכן.

⁷⁷ הקשר בין הדין ופירוד מובן בדרך הזה. לפי חכמת התורה, השלימות תמיד קושר להתאחדות, וחסרון לפירוד. הדין תמיד מתנגד לשלימות ומצד עצמו רוצה לגרום פירוד. ולכן, הפירוד מסמל את הדין משום שבדרך כלל שורש הפירוד יוצא מהדין. ולכן, הקול השבור מרמז על הפירוד וגם על הדין שהוא שורש שבירת הקול (כמו שיבואר בהמשך).

כבר ראינו⁷⁸ לעיל שחז"ל הגדירו שהקב"ה הוא התוקע בשופר של ר"ה, ונתבאר שתקיעתו הרוחנית של ה' חבויה בתוככי התקיעה הממשית של השופר אותה אנו שומעים. כמו כן כבר למדנו את דברי הרמח"ל שקול השופר משפיע בחינה של שלימות רוחנית שיש בכוחו להגביר את הטוב ולהחליש את הרע שבתוך ישראל. ואף שבהמשך יתבאר טיבה המדויק של שלימות זו, עם זאת כבר כעת נוכל לומר ששלימות רוחנית זו הקשורה לשופר שורשה הוא בכוח קול השופר לקשר את השומעים להארה היוצא מ"פי ה'".⁷⁹

מבט מעמיק יותר על התרועה

למרות שהתרועה, מרמזת לבכי, הרמח"ל לימד ששני סוגי קולות התרועה, מרמזים לשני סוגים שונים של משפט העלולים להפריע לשלימות שה' חפץ להעניק לנו.

התרועה, מרמזת לדינא רפיא - הדין הרך, בעוד השברים מרמזים לדינא קשיא - הדין הקשה. בזמן שהתקיעה, מרמזת להארה הרוחנית המושגת בזמן שאנו מתחברים חזרה לה', הקול השבור של התרועה, מסמל את הדין המנסה לעצור חיבור זה.

ע"פ זה יובן שהתרועה, המורכבת מתשעה קולות קצרים מסמלת את הדין הרך מכיון שההפסקות [שבין הקולות הקצרים] רק מפריעות לשטף של הקול, אך הקול [המסמל את החיבור שלנו לאור ה'] למעשה לא נפסק ועדיין יש לו רצף אחד.

מאידך, השברים מסמלים את הדין הקשה מכיון שהקול נפסק למעשה לרגע, עד שהוא דוחף דרך המחסום [המסמל את הדין המעכב את השלימות] שלוש פעמים⁸⁰.

⁷⁸ בפרק הראשון (חלק ב').

⁷⁹ עומק הקשר בין שורש קול השופר לפה של הקב"ה מבואר בזוהר הקדוש (חלק ב פא): "וזה"ל, רבי שמעון אמר, קול השפר, אתרא דקלא נפיק מניה אקרי שופר. תו אמר רבי שמעון, תא חזי, קול השופר, אתרא דקלא, היינו דכתיב, (דברים ח) כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם. מאי מוצא פי ה'? דא קול השופר. הוא רב מכל שאר קלי תתאי ותקיפא מכלהו, דכתיב וקול שפר חזק מאד, ועל כל שאר קלין לא אתמר חזק מאד. (נ"א אמר רבי שמעון) בהאי קול השופר תליא כלא, ודא הוא דאקרי קול גדול, דכתיב קול גדול ולא יספ, עכ"ל.

⁸⁰ השל"ה מבאר עוד שהתרועה, והדין הרך מרמזים לרעיון של מלכות ה', וחשבים, והדין הקשה שייכים לבחינת הגבורה והכוח להסיר את הרע. ועיין בנספח סוף הדיון לתוספת ביאור בעיניים האלו.

התקיעות 'מקיפות' את התרועה

חז"ל למדו מהפסוקים שלפני כל תרועה ולאחריה צריכה להיות תקיעה. ויש להבין מה הצורך להקיף את התרועה בתקיעות.

ביאור דבר זה הוא שהתרועה עצמה יש לה שתי בחינות:

- (1) מצד אחד עצם הפסקת הקול הבאה לידי ביטוי בתרועה מבטאת את הדין המנסה לעצור את תהליך תיקון העולם [וכדברי הרמח"ל].
- (2) התרועה גם מרמזת על הכוח של הרחמים שמתגבר על הדין שעומדת כנגדו. דהיינו, אם נתבונן בקול עצמו, נראה שלמעשה הקול בוקע דרך אותו הדין המנסה לעצור אותו.⁸¹

לפי זה, ניתן להבין שהתרועה שמונח בין שתי תקיעות ממרמזת על המשך הקול שמתגבר לגמרי על הדין שרוצה למנוע את הגילוי הזה.

התחלת סדרת התקיעות בתקיעה ממקדת אותנו בעבר, בתיקון שכבר הושג והתגלה, והתרועה הבאה אחריה נתפסת ממילא כהמשך של אותו הקול החיובי של התקיעה, שכעת על ידי התרועה פורץ דרך ההפסקות והדינים שמנסים לעכב בעדו, וסיום התקיעה (אחרי התרועה) מראה על המשך גילוי ההשלמה שכבר אינו נמנע מהדין.

ובמבט יותר עמוק הוא גם מרמזת על כללות שלבי השלמת הבריאה. ראשית הבריאה היתה בחסד ה' וברצונו להביא את העולם לשלימות. לזה מרמזת התקיעה הראשונה, המעוררת את חסד הבורא המאפשר לנו [במתנת חינוך] ליצור את הקשר הראשוני איתו.

אמנם היות והשגת השלימות כמתנת חינוך אינה לטובת המקבל, השלב הבא דורש השתדלות מן האדם, בכדי שהשגת השלימות לא תהיה כמתנת חינוך. ענין זה מחייב

⁸¹ הבחינה הזו של התרועה גם מייצגת את התגלות כבוד ה' אך במבט כולל, כיון שהמלך מביא את עמו לשלימות ותיקון אך זאת ע"י שבירת על המניעות החוסמות את התקדמותם לעבר יעד זה (וחשיבות הענין הזה במלכות מרמזת בלשון חז"ל שהמלך פורץ גדר). ובאותו אופן, התרועה מסמלת את יכולתו גבורת ה' לשבור את הדינים העומדים בדרכו וליצור דרך להשגת השלימות והתיקון, שה' רוצה שנגיע אליהם.

תהליך של עשיית משפט, שבמהלכו יקבע מה ראוי לבא על האדם, תהליך שבאופן עקרוני יכול לייצר חסימה לאדם בדמות משפט שיתעורר בעקבות חסרונותיו. שלב זה מתגלם בתרועה עצמה, שבו זמנית מסמלת את כחו של ה' לפרוץ דרך משפט זה. התקיעה האחרונה באה בעקבות התרועה, ומבטאת את השלמות שה' מעניק לאדם לבסוף, לאחר שהוא זוכה לה ע"י מעשיו או על ידי רחמי הקב"ה לאחר שהתגבר על הדין.⁸²

שני פניה של התרועה

עד כה למדנו שבתרועת ראש השנה אנו מביאים לידי ביטוי שני ענינים שונים:

1. מצד אחד התרועה מבטאת את הבכי שלנו לפני ה'.
 2. מאידך התרועה מבטאת את כוח התיקון שפורץ מחסומים והמתגבר על הדין המעכב את התיקון.
- על מנת להבין את היחס שבין שתי בחינות אלו שבתרועה יש להתבונן בשתי הצורות בהן התורה מזכירה את התרועה:

⁸² למדנו לעיל שתקיעת השופר קשורה לזכות האבות שלנו, שהקדישו את חייהם לגילוי כבוד מלכות ה' בעולם. בספר "סדר היום" מבואר שכל סוג בתקיעות השופר מרמז לזכות של אחד מאבותינו. התקיעה הראשונה מכוונת לעורר זכותו של אברהם אבינו, שהיה מרכבה למידת החסד, ובוה גילה את כבוד מלכות ה' שהוא מלך המעניק לעמו במתנת חנם. בשברים המרמזים לדין הקשה עלינו לכוון לזכותו של יצחק אבינו, שיש בכח זכותו להתגבר על צד זה שבדין. בזמן התרועה המרמזת לדין הרך עלינו לכוון לזכותו של דוד המלך, שגם הוא הקדיש את חייו לגלות את כבוד מלכות ה' בתוך העולם. בתקיעה האחרונה עלינו לכוון לזכותו של יעקב, שמדתו היא מדת הרחמים שעל ידה מתאפשר לאדם להגיע לשלימות ולהצטרף לגילוי כבוד ה' בעולם. זו"ל הקדוש: וענין שופר צריך רוחב שכל ונחת רוח לכין לכל הענינים הרמוזים בו, אבל כל אדם צריך לכין בענין זה כי הוא דבר נקל. כשהוא שומע תקיעה ראשונה, יעלה על לבו זכות אברהם אבינו ע"ה, ובזכותו ירחם המקום ברוך הוא עלינו להוציא לאור משפטינו. ובשברים, יעלה על לבו זכות יצחק אבינו ע"ה שנוקד על גבי המזבח מדעתו ומרצונו לעשות רצון אבינו בששמים. תרועה, לזכות דוד המלך ע"ה שעם היות שהיה מלך גדול ואדיר לא הניח עבודת אלהיו בשלמות לעשות הטוב והישר בעיניו, ועברו עליו כמה צרות ורעות וסבל אותם באהבה וחבה להשלים את נפשו. תקיעה אחרונה, זכות יעקב אבינו ע"ה והם רחמים פשוטים. ונמצא הדין בין שתי מדות של רחמים, כדי שיהיה כבוש ביניהם ולא יהיה לו כח לקטרג. זאת היא כוונה קצרה, ודי בזה, עכ"ל.

1. בפרשת קרבנות המועדים (במדבר כ"ט:א) מוזכר ר"ה כ"יום תרועה", שהוא ביטוי המתקשר לבכי לפני ה' (כפי שהוסבר בפרק ה').
 2. התורה מקשרת בין התרועה של ר"ה לשופר של היובל, כמתואר בפסוקים (ויקרא כה, ט) "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי". קשר זה המתואר בפסוק מרמז על כוח "פריצת המחסומים" המבטא את כוח מלכות ה' שיתגלה באופן מוחלט בגאולה העתידה [שהיובל רומז אליה], כוח שיבקע דרך הרע המפריע לעולם להגיע לתיקונו.⁸³ זהו גם הרעיון שבא לידי ביטוי בעובדה שיש להקיף את התרועה בתקיעות, כפי שהוסבר ע"י חז"ל⁸⁴.
- הרעיון שלפיו תקיעת השופר מבטאת שני ענינים בו זמנית בא לידי ביטוי ברור במילים של תפילת מוסף של ר"ה, שבה נאמר:

"כי אתה שומע קול שופר, ומאזין תרועה ואין דומה לך".

התפילה מתארת שהשופר משגר שני מסרים לה', והוא שומע את שניהם! המסר הכפול ניתן להבנה לפי הדברים דלעיל.

הביטוי "קול שופר" מרמז למהות התקיעה המופיעה בפסוקי היובל שמשם נלקח הביטוי. הטעם שהתקיעה מתוארת כ"קול שופר" [ולא כ"תרועת שופר"] הוא משום שכפי שנתבאר לעיל המצוה אינה רק להריע תרועה, אלא החיוב הוא לתקוע מערכת של קולות המכילה שלושה קולות [תקיעה תרועה ותקיעה] המרמזים על תהליך גדול יותר של תיקון.

פנים אלו המתגלים בתקיעת השופר מביאים לידי ביטוי את התגלות מלכות ה' שבידה הכח לדחות את כל העומד בדרכה.

תקיעתנו כוללת בתוכה את **קול שופרו של ה'** המונח בתוך התקיעה המוחשית שאנו שומעים, וכן את הכח להביא את הגאולה העתידה [שהיובל רומז לה]⁸⁵.

⁸³ בחינה זו שבתרועה יכולה לרמז לסוגים שונים של כח, והדבר תלוי בהקשר שבו הוזכרה התרועה. כאשר התרועה היא בהקשר של משפט, היא מבטאת את כוחו של ה' המתגבר על הדינים המנסים לעכב את התיקון (כפי שהתבאר למעלה).

⁸⁴ החיוב לתקוע תקיעה קודם התרועה ולאחריה נלמד מהמילה "והעברת" שבפסוק, כמבואר בגמ' (ר"ה לג:).

⁸⁵ היחס שבין שתי בחינות אלו יובהר בהמשך.

מאידך, יש בחינה נוספת שתקיעת השופר רומזת אליה והיא הבכי הפנימי שלנו החבוי בתוך תקיעת התרועה הממשית. לבחינה זו מכוונת המילה "תרועה", ובה מתואר יום ר"ה בפסוקים - כ"יום תרועה".

הסתכלות זו על התרועה מבטאת את הבכי שלנו לפני ה', בכי העוסק בשלושה ענינים הכלולים במהות יום ר"ה. ראשית, הבכי הזה מבטא חיפוש וכמיהה שה' יהיה מלכינו [כנגד מלכויות]. כמו כן אני בוכים וקוראים לפניו שיבוא לשפוט את הארץ כדי להסיר את החלק הרע שבה, ובזה אנו מגלים את בטחונינו בה' שיביט על הטוב שבנו [כנגד זכרונות]. ולבסוף אנו בוכים וקוראים לו בכל ליבנו ומאודינו שיביא את הגאולה השלימה [כנגד שופרות]. זה חלקינו העיקרי בהתקדמות לקראת תיקון ושלימות העולם, תהליך שר"ה מיועד לקדמו.

עפ"ז יש להבין את החילוק שבין "שומע קול שופר" ובין "מאזין תרועה". הגר"א מבאר שהמילה "מאזין" מתייחסת לשמיעה עמוקה הקשובה לעומק הקול ובוחנת את דקויותיו, בעוד שהשמיעה הכללית מתמקדת בהבנת התוכן. השמיעה העמוקה ["מאזין"] המיוחסת לה' מתארת אותו כמאזין למעמקי הבכי שלנו החבוי במעמקי לבותינו, בכי שהוא השורש של התרועה המוחשית שנתקעת בעולמינו.

חלק שלישי - השופר והארת פני השם

פרק א: השופר ואור פני ה'

אחד מהפסוקים שאנו אומרים לפני התקיעות הוא -

אֲשֶׁר יִהְיֶה יְדֻעַ תְּרֻעָה, ה' בְּאוֹר פָּנָיו יִהְלֹכוּ.

מהו אור פני ה' ואיך הוא קשור לשופר? הרמח"ל מבאר במקומות רבים שאור פני ה' מרמז על הבחינה הרוחנית הכללית שבבריאה ובייחוד על נשמת האדם שהיא המקור לכל החיים הרוחניים.

מערכת היחסים העמוקה שבין השלימות הרוחנית המתאפשרת ע"י תקיעת השופר ואור פני ה' יכולה להיות יותר מובנת ע"י העמקה במשל של "אור פני ה'".

אף שברור הדבר שלה' אין פנים, התורה משתמשת ב"פנים" כמשל להתגלות של אור פנימי ששורשו בבחינה הרוחנית של הבריאה.⁸⁶ זאת משום שהמילה "פנים" היא מאותו השורש של המילה "פנים", המרמזת לרעיון שהפנים הם החלון לנשמה הפנימי, המאירה לחוץ דרכם. ובאופן זה הפנים משמשות כמשל המביע את הרוחניות הפנימית של הבריאה הנובע מאיתו ית'.

כפי שלמדנו מדברי חז"ל, הקב"ה הוא בעל התוקע. עצם תקיעת השופר הוא ביטוי ישיר של נשימת התוקע, אם כך, תקיעת השופר ע"י הקב"ה מורה על גילוי אור פניו בביטוי היותר גדול הבוקע ישירות ממנו.⁸⁷

ובדרך הזה, הקול של הקב"ה החבוי בתוך קול השופר הממשי שלנו, שהוא הארת פניו יתברך, מגביר את הצד הרוחני הפנימי של הבריאה בכלל ובנשמת כל אחד מישראל בפרט.

הקשר העמוק בין מקור האור הרוחני הנובע מפי ה' ובין הנשמה רמוז גם במילה נשמה עצמה. המילה נְשָׁמָה בעלת אותו שורש כמו המילה נְשִׁימָה, ומרמזת בזה לנשימתו של ה' ששורשה באור הפנימי.

באופן זה חז"ל⁸⁸ משווים את ענין נפיתח הנשמה באדם ע"י ה' לנפיתח הזג בזכוכית,

⁸⁶ היחס שבין הסתר פניו למציאות הפיסית החיצונית ובין אור פני ה' שהוא מקור הנשמה והעולם הרוחני מוסבר פעמים אין ספור בדברי הרמח"ל בספר דעת תבונות (ראה סי' ע"ח ופ').

⁸⁷ המקור הרוחני של הבריאה שורשו הוא באור שבהגדרה מושגית הוא "בוקע מתוך" פני השם, להפך ממצב של הסתר פנים המכוון להתגלות יותר חיצונית. כמו שהרוחניות הכללית מתקשרת לאורו הפנימי היוצא מ"פני ה'", כך גם האור הפנימי זורם מתוך "פיו", ואף באופן ישיר יותר מחלון הפנים. וזה משום שהנשימה היא ביטוי ישיר של הנשימה הפנימית עצמה, בניגוד ל"הארה" דרך פנים שרק נביעה הזורחת דרך הפנים. אמנם, הנשימה עדיין נכלל ב"אור פניו" משום שהפה גם הוא חלק מהפנים שמגלה את הפנימיות.

⁸⁸ וכמבואר בספר "נפש החיים" בביאור לשון "נשמה", וזה לשונו (שער א - פרק טז) "אמנם הענין שנקראת בלשון נשימה. אין הכו' בחי' נשימת האד'. אלא כביכול נשימת פיו ית' ש. כמ"ש ויפח באפיו נשמת חי'. וכבר המשילו רז"ל (בר"פ חלק) ענין השתלשלו' הרוח חי' באדם לעשי' כלי זכוכית...". ונראה להוסיף בזה, שביום ר"ה היתה בריאת אדם הראשון שכתוב בו "ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז). ויש לציין שהרב יצחק הוטנר (פחד יצחק ראש השנה מאמר כ"ה) האריך בקשר בין השופר של ראש השנה והפסוק

הנופח את נשימתו לתוך הזכוכית המתרחבת כאשר היא נדחפת ע"י זרם האויר. כך גם שמיעת קול השופר קוראת לנו להיות כצינור זכוכית הפתוח לקבל את כח ההתפשטות מה', ממש כמו שאדם הראשון קיבל את נשמתו מפיוחת פי ה'.⁸⁹

הברכה - לשמוע קול שופר

למרות שהתורה מתארת של ר"ה באמצעות המילה "תרועה", הברכה שאנו מברכים על התקיעה היא "לשמוע קול שופר".

ונראה שניתן לבאר את ההדגשה בשמעית "קול שופר" על פי דברי המלבי"ם שמפרש שהמילה "קול" [כשהיא מתייחסת לקול של דיבור] מורה תמיד על קול או מסר עמוק החבוי מאחורי המילים.

לפי דבריו נוכל לנקוט שהלשון לשמוע "קול שופר" רומזת לכוח של הקב"ה התוקע בשופר, והוא הקול של הקב"ה החבוי בתוך התקיעה הממשית שאנו תוקעים בשופר.

בדרך הזה מובן ש"קול השופר" כולל את כל חלקי התקיעה-תרועה-תקיעה שיוצאים מפי השם ומוריקים לנו את השלימות שהוא התקשרות נשמתנו למקור הקדושה היוצא מפי הקב"ה.

ובדרך הזה, התקיעה הראשונה מבטאת את השפע של החסד שמעניק לנו התפשטות ראשונית של נשמתנו כמו שהכלי זכוכית מקבל את הרוח שנופחים בו.

ה"קול ה'" של התרועה מתייחס בפרט לכוח של גילוי מלכותו יתברך שיש בכוחו להכניע את כוחות הרע ולהתגבר על הדין, ובדרך זו הוא מכין אותנו לקבל את השלמות של התקיעה הבא אחריו.

התקיעה אחר התרועה מעניק את השלמת הקשר להקב"ה על ידי הרחמים שהולכים ומתגברים בלי הפסק.

ולכן, כשחז"ל תקנו לברך "לשמוע קול שופר" הם למדו אותנו שציווי ה' מתמקד בעיקר

⁸⁹ "ויפח באפיו", אבל לא מצאתי בדברי חז"ל אפילו רמז לקשר הזה.

⁸⁹ רעיון זה מתבאר היטב ע"פ דברי הרטב"א (ראש השנה כ"ו). "ושופר הוא לשון הדור ותיקון מלשון "אף נחלת שפרה עלי" (תהילים ט"ז)". ובדרך זו ניתן להבין שהשופר מתקן את האדם על ידי חיזוק הפנימיות, וכן מובא בספרים הקדושים ש"שופר" מרמז על "אמא משפרת את הוולד".

בכך שעלינו לקבל את אור השלימות שהוא ית' רוצה להשפיע עלינו, וזאת ע"י שמיעת "קול שופר", שהוא הקול של תקיעת ה' בשופר, הקול החבוי בתוך תקיעתנו החיצונית.

פרק ב: שופר החירות

חז"ל כינו את השופר עצמו בכינוי "שופר החירות", ביחס לחירות שבגאולה העתידה⁹⁰.

הבנת התוצאות האמיתיות של מושג "שופר החירות" דורשת הגדרה ברורה של מושג ה"חירות". מורי ורבי הרב משה שוחטוביץ שליט"א מסביר שחירות אמיתית היא היכולת לתת ביטוי למהות האמיתית של האדם.

המהות האמיתית של כל יהודי היא נשמתו הטהורה, ולכן החירות האמיתית של היהודי היא מצב בו נשמתו יכולה לתת ביטוי לעצמה ללא הפרעות מגורמים חיצוניים.

נשמה יהודית מגיעה ל"ביטוי עצמי" באמצעות השגת קירבה לבוראה, ובאמצעות האפשרות לקחת חלק בגילוי כבוד מלכותו. ממילא, במידה וישראל שרויים בגלות

⁹⁰ עיין בדברי המדרש המובאים בהקדמה לחלק ב'.

ותחת השפעת אומות העולם ומידותיהן הרעות המפריעות ליכולת של ישראל להתאחד עם פנימיותם האמיתית, הרי שאינם "בני חורין".

בחלק הראשון של הספר למדנו שתפילות ר"ה שלנו מכינות אותנו להתחדשות השנתית באמצעות התמקדות במהותינו האמיתית שעוצבה באופן שנוכל להתחבר איתה למלכות ה'. מסיבה זו ר"ה נחשב לראשון מעשרת ימי תשובה, היות ובו אנו "שבים" למהות שבה נבראנו ושדרכה אנו קשורים לבורא.

בשלב זה נוכל להוסיף שלב ליבו של תהליך התשובה של ר"ה מקורו בשתי התנועות הפנימיות שבתוכינו הבאות לידי ביטוי בשופר.

התקיעה הממשית בשופר [שנקראת "קול שופר" שאליו ה' "שומע"] מבטאת את התרגשותנו וצפייתנו להצטרף לגילוי מלכות ה' בעולם, שהוא עניינו של יום.

עם זאת, הבכי של התרועה מבטא את הבכי הפנימי שלנו בזעקה לחירות, חירות אותה נשיג רק ע"י התגלות מלכות ה' בעולם שתסיר את כל הצדדים השליליים שבו. זהו בכי הנובע ממהותינו הפנימית שחשה את כאב הגלות המונעת מאיתנו לעבוד את ה' כראוי, ואת הצער הנובע מחילול ה' העצום הנוצר בעקבות כך. התמוזגות עם מעמקי הבכי שבשופר באופן זה תעזור לנו "לשוב" ולאמץ אלינו את המהות הפנימית של נשמתנו המייחלת לצאת לחירות. [וזה נקרא "התרועה" שאליו ה' "מאזין"].

במידה בה נתחבר לקול השופר בדרכים אלו, כך נזכה להתחדש בהתחדשות החירות העולמית, וזאת ע"י כך שנרחיב את עומק הקשר שלנו לאור פני ה' המונח בתוך שופר החירות של ה' שאנו מקבלים על ידי שמיעת "קול השופר".

סוד התוכנית החשאית של הבורא

דוד המלך מתאר בדבריו הארה רוחנית, (באור פניך יהלכון) ולמעשה הארה רוחנית זו מושרשת במהותו של יום ר"ה, הנרמז בפסוקים של ראשית התורה (בראשית א, ג) ע"פ דברי הזוהר הקדוש. בזוהר מבואר לגבי האור הגנוז שהאיר בימי הבריאה וז"ל:

"יהי אור" - דא פסח, אור לארבעה עשר.

"ויהי אור" - ראש השנה, ע"כ.

חז"ל (בר"ר ג' ו) מלמדים אותנו שבראשית הבריאה ה' גילה את האור הגנוז של הבריאה, ולאחר מכן גנז את האור בעולם הבא עבור הצדיקים. ע"פ זה יש להבין את דברי הזוהר הקדוש, המלמדנו שישנם זמנים מיוחדים במהלך השנה, במיוחד בפסח ובר"ה, המאפשרים לנו לחזק את הקשר שלנו לאור הגנוז הזה, האור הרוחני, ולגלות חיים רוחניים חדשים שילוו אותנו במשך השנה הבאה.⁹¹

נספח: סיכום הרעיונות

לאחר שלמדנו את שלושת העניינים שבר"ה (בחלק ב פרק ב) וראינו את מגוון הבחינות שיש בתקיעה השופר, עלינו לסכם את הכל לתמונה כללית אחת, מלווה בהדרכה מעשית **אפשרית** לשמיעת התקיעות, ע"פ כל מה שנתבאר בחיבור זה. עכ"פ היות ופרטי נושא זה כוללים פרטים שלא יכלו להיות כלולים בחיבור זה, נתחיל בהצגת מידע חדש שהוא הכרחי להבנת הנושא. בנוסף, הרעיונות שיוצגו אינם מושלמים כיון שיש הנחות יסוד מסוימות שיש להכירם לקורא אך הדבר חורג מגבולות נספח זה.⁹²

אזהרה אחרונה לקורא- כפי שאפשר להווכח בהמשך הקריאה, הנושא הפשוט לכאורה של תקיעת השופר נעשה מעורב בפרטים רבים כל כך, באופן שמכביד על הקורא להיכנס לכל פרטי הפרטים של ככל 100 קולות [הכוללים את התקיעות הסובבות את התרועה].

לכן, הנספח יתמקד בייחוד בכוונות התרועה, ולאחר הצגת ההבנה העמוקה של

⁹¹ למעשה היכולת שלנו להתחבר להתגלות האור הגנוז של ימי הבריאה, דבר המתאפשר בר"ה, שייכת מאוד לענין ספרי החיים והמתים הפתוחים בר"ה. נרחיב בנושא זה בס"ד בקונטרס הבא.

⁹² פרטים נוספים והשלכותיהם על שמיעת פרטי התקיעות יכללו בע"ה בחלק השני של "לחיות את ר"ה".

הרעיונות בכללותם (בשתי ההקדמות הראשונות) נעסוק רק בפרטים של כמה מערכות של תרועה ולא של כולן, ומתוך הדוגמא הקורא יוכל להבין בעצמו את שאר המערכות שלא דובר בהן.

הקדמה ראשונה: דין קשה, דין רך, ודין ממוצע

למדנו לעיל (הערה 98) את דברי השל"ה שהתרועה קשורה עם הדינא רפיא [הדין הרך] וגם למלכות ה', בזמן שהשברים קשורים לדינא קשיא [הדין הקשה] ולדינא המעכבים את התיקון השלם. כעת נשתדל לבאר יותר את ההשלכות של משמעויות אלו בצורה שתובן באופן פשוט.

הנה למרות שהקשר שבין האדם לבורא הוא נושא רב פנים, מבחינה מסוימת קשר זה סובב בעיקר סביב שלוש נקודות מרכזיות, ואלו הן:

התחברות האדם למלכות ה' בעולם. למרות שהענין הגדול של מלכות ה' הוא בתכלית הסופית של הבריאה והיא נוגעת לענינים נצחיים, בהקשר של עניינינו נתמקד בהתגלות מלכות ה' בעולם בצורה של הגנה שה' מגן על עמו ובשימוש שלו בכוחו הגדול להוביל את עמו להוציא לפועל את מהותם (וכפי שנתבאר בפרק א).

הצד הרוחני שבאדם המאפשר לו לדבוק בה' ע"י התדמותו לבורא [דבקות].

יכולת האדם לעבוד את ה' ולהשתתף בתהליך של תיקון העולם [עבודה].

שלושה תחומים אלו בדיוקן שלימותו האדם נרמזים בשלושת הדרכים שחז"ל (ר"ה ט"ז). מתארים את האופן בו בני עולם עוברים לפני ה' בר"ה- כבני מרון. ואלו הן הדרכים:

כמו כבשים. הכבשים הם סמל לבטחון של האדם במלך המנהיג את האומה [כמו שהכבשים מונהגים ע"י הרועה].

כמו העוברים בדרך הצרה של מרון. דרך זו מהווה משל למהות הרוחנית של האדם ולדרך הרוחנית של האדם בהשגת קרבת ה'.

כחיילי בית דוד. זהו משל ליכולת האדם להתגייס לצבא ה' ולקחת חלק בעבודת

התרועה

התרועה מתקשרת למלכות ה' (הנושא הראשון בקשר עם ה' שהוזכר לעיל), ובאופן כללי הוא ביטוי לבכי השמחה שלנו מכך שאנו מקבלים עלינו מלכותו ית' (עיין בחלק ב' פרק ד' "תרועת המלכיות"). יחד עם זאת שמיעת קול התרועה מסירה את שליטת הרע שיש בכוחו להרחיק אותנו מקשר זה לבורא, ומכינה אותנו להתחדשות הקשר עם הבורא המונחת ברחמים המתגלים בתקיעה הבאה לאחר התרועה⁹⁴ [ראה בהערה⁹⁵ הבהרה חשובה בענין זה].

ענין זה נקרא "דין רך" [באופן יחסי], כיון שכפי שהסברנו לעיל (חלק א' פרק א') "מלכות" מתחילה במחויבות של המלך לעזור לעמו. לכן היות ועזרת המלך מושטת לעמו, ממילא הדין הוא רך שכן המלך רוצה שנצליח עד כמה שהדבר אפשרי (כמו שנתבאר בחלק א' פרק ג' "באשר הוא שם"). יש להוסיף לזה את מה שראינו לעיל בדברי סדר היום (הערה 101), שכוחה של התרועה לבקוע את הדין הרך קשור לזכותו של דוד המלך.

השברים

השברים שייכים לאתגרים של הדין הקשה [הקשורים לנקודה השניה שהזכרנו בחלקי הקשר עם ה'], שהיא היכולת שלנו לפתח וליצור דמות אלוקית משלנו על מנת שנוכל להגיע לדבקות בו. כפי שהתבאר לעיל (חלק ב' פרק ד'), השברים מבטאים בדרך כלל

⁹³ כפי שכתבנו, הפרטים של נושאים אלו יתבארו בחיבור בפנ"ע בע"ה.

⁹⁴ כפי שנתבאר לעיל (חלק ב' פרק ו' "לשמוע קול שופר"), שמיעת קול השופר מחברת אותנו לכח הרוחני שמקורו בכח השלימות של ה'. התקיעה יוצרת התפשטות רוחנית בעוד התרועה מסירה את הרע החוסם את הכח הבא לידי ביטוי. באופן זה שמיעת קול השופר של התרועה המבטא את מלכותו ית' יתמקד בפרט בהחלשת יצר הקנאה, שהוא ההפך מכח הבטחון בה' כראוי.

⁹⁵ כפי שנוכח כאשר נסביר את קולות השופר לפרטים, כל אחת מהתקיעות האלו יהיו ביטוי שונה במקצת בהתאם להקשר שלה. תרועת המלכיות למשל אינה שווה לתרועת הזכרונות או השופרות. הבחינות המובאות בהקדמה זו מכוונות לתת הבנה בסיסית שתאפשר להבין איך התקיעות האלה קשורות לענין הדין הרך והקשה, שזהו הענין המרכזי של ההקדמה.

את בכי הצער שלנו על כך שלא קיימנו את חובותינו כלפי הבורא. זהו משפט קשה מסיבות רבות, ובכל אופן האדם זוכה בו רק ע"י זכויותיו הוא, עובדה המקשה על הדין.

התיקון כאן מתרחש ע"י השברים המבטאים את כוחו של ה' בהמתקת את הדין והמשפט [כיון שבזמן שאנו בוכים מתעוררות זכותו של יצחק אבינו כמ"ש לעיל], ובשמיעת קול השופר הטמון בקולות השברים הממשיים אנו מחלישים את כח היצר הרע המונע ממהותינו הרוחנית להתגלות⁹⁶. החלשת היצר הרע [ובמיוחד את יצר העריות] היא על מנת שנזכה לקבל דרגה חדשה של שלימות ע"י התקיעה שבאה לאחריהם.

שברים-תרועה

הקול של השברים-תרועה משתלב עם החלק השלישי של הקשר עם ה', והוא היכולת שלנו להשתתף בהשלמת ותיקון השורשים הרוחניים של הבריאה. כאן ישנו תחום אמצעי- רך יותר מהדין הקשה, וקשה יותר מהדין הרך. מצד אחד הוא רך משום שכפי שהוסבר לעיל (חלק א פרק ב, "באשר הוא שם") היות והמלכות תלויה בקבלתו והתנהגותו של כל אחד ואחד מאנשי האומה, המלכות עצמה מעונינת שאלו מבין האומה שצפויים לתרום לבניית המלכות יצאו זכאים בדין. מאידך, זהו דין קשה כיון שענין זה מאפשר לכל יחיד להתקשר לעניני שלימות איכותיים וגבוהים בהרבה ממציאותו העצמית, ולכן דבר זה מוכרח להיות מושג ע"י האדם בעצמו וע"י זכויותיו.

השברים תרועה מבטאים את הבכי שלנו הנובע מקריאתנו לגילוי מלכות ה', שברצונו לקחת חלק בו. התרועה [שהיא יותר חיובית מהשברים] מבטאת את שמחתנו והתלהבותנו לעבוד את ה', והשברים מבטאים את צערינו על כך שלא קיימנו את חובותינו לה' כראוי, או את הצער על חילול שם ה' שנוצר מכך שמלכותו בהסתר [הכוונה תשתנה בהתאם להקשר שבו השברים מושמעים, וכפי שיתבאר].

שמיעת קול שופר זה מסירה מאיתנו את חסרונותינו הפנימיים המונעים מאיתנו מלעבוד את ה' כראוי⁹⁷.

⁹⁶ כפי שנתבאר בהערה קודמת, שמיעת קול השופר של התרועה מחליש גם את כח הרע שבתוכינו. לפ"ז השברים מחלישים את כח יצר העריות שהוא ההפך מדבקות האדם בה' והתדמותו לצלם אלוים (ראה דברי המהר"ל בדרך חיים פ"א מ"ב גבי שלושת עמודי העולם).

⁹⁷ כפי שנתבאר למעלה לגבי ה"שברים תרועה". בהקשר הזה קול השופר של השברים תרועה מחליש

יש לציין שרבי יעקב עמדין (בסידורו בית ישראל) מבאר שבשברים יש לכוון לזכותו של יצחק ובתרועה לזכותו של דוד-יעקב.

הקדמה שניה: תקיעה לפני, תוך כדי, ולאחר התפילה

מה החילוק שבין תקיעות דמיושב הנשמעים לפני התפילה, ובין תקיעות דמעומד הנשמעים במהלך התפילה עצמה? ישנה גישה פשוטה להבין זאת. ידוע שלמרות שהתקיעה העיקרית היא התרועה, כל אחד משלושת סוגי התרועה מבטא שלוש דרכים אפשריות להשמיע את התרועה.

במשנה שנינו שהדין הוא שקיום התרועה מכיל שלושה חלקים [תקיעה, תרועה ותקיעה], והחיוב הוא להשמיע מערכת כזו שלוש פעמים. הרמב"ן כתב בדרשה שחז"ל חייבו לתקוע שלוש תרועות כנגד שלושת הפעמים שהתרועה מוזכרת במקראות: "יום תרועה", "זכרון תרועה", ו"העברת שופר תרועה"⁹⁸.

לאור מה שלמדנו, נוכל לומר ששלושת הפסוקים רומזים לשלושת הענינים המרכזיים בר"ה:

1. "יום תרועה" כנגד יום המלכת ה'.⁹⁹
2. "יום הזכרון" מתאר את ההתחדשות והמשפט הנדרש בעקבותיה.
3. "והעברת שופר" שכתוב בפרשת היובל, מרמז לבחינה של הגאולה העתידה שמונח בר"ה.

על פי השוואה זו נוכל להבין ששלושים הקולות שנשמעים לפני התפילה מתייחסים לתקיעה העיקרית של השופר המעוררת כל אחד מעניינים אלו בעצמם. כל אחת ממערכות אלו כוללת שלושה סוגי תרועה:

[illegible]

⁹⁹ כמו שנתבאר בחלק א' פרק א' "המלכת ה' בשמחה", וראה בחלק ב' פרק ה' בהערה 95.

1. התרועה הראשונה היא התרועה של המקרא ד"יום תרועה", הקורא לה' לגלות את כח מלכותו.
2. התרועה השניה מבטאת את המקרא ד"זכרון תרועה", ומזמינה את מלך המשפט לשפוט את עולמו ולהסיר את הרע שבו.
3. התרועה השלישית מתקשרת לפסוק "והעברת שופר תרועה", המעוררת את כח הגאולה העתידה המונח ביום ר"ה.

אנו חוזרים על כך בכל שלושת סוגי התרועה, מהלך היוצר שלושים קולות המהווים קיום של החיוב הבסיסי של השמעת התרועה ביום ר"ה.

בנוסף, חז"ל למדו אותנו להמליך את ה' "בשופר", ולומר את פסוקי הזכרונות "בשופר", וכמו כן אנו אומרים את פסוקי השופרות עם קול השופר. פסוקים אלו יש בכחם להביא אותנו לזכות בדיננו, ותקיעות השופר הנשמעות בזמן אמירת הפסוקים מבטאות את הכוונה הנדרשת כדי להעביר את ה' מכסא דין לכסא רחמים.

אנו אומרים את פסוקי המלכויות כדי להמליך עלינו את ה' כך שנוכח בדיננו, והתקיעות הקשורות לפסוקים אלו מחזקים ענין זה. באופן זה נאמר, שבעוד שהתרועה הראשונה הנשמעת לפני התפילה מתיחסת ישירות להתעוררות מלכות ה' על כל העולם כולו ["ובכן תן פחדך"], התקיעות הנשמעות בפסוקי המלכויות מבטאות את רצוננו לקבל את ה' למלך עלינו בהתאם להוראת חז"ל "תמליכוני עליכם" (ראה חלק ב פרק ג "המלכת ה' בתרועה").

כמו כן, התקיעות של פסוקי הזכרונות מבטאות את רצוננו שה' בעצמו ישפוט אותנו, בקשה המעוררת את רחמי ה' עלינו (עיין חלק ב פרק ג). ענין זה שונה מהרעיון שבפסוק "זכרון תרועה", שהוא קריאה כללית יותר לעורר את מלך המשפט לזכור את הטוב שבעולמו ולהסיר את הרע ע"י משפטו¹⁰⁰.

¹⁰⁰ יש לציין שאף שחז"ל (עי' בחלק א פרק א) קבעו לומר את פסוקי המלכויות והזכרונות וקשרו אותם לשופר, הם לא מזכירים את פסוקי השופרות [למרות שאנו אומרים אותם]. לאור מה שלמדנו יתכן לומר שפסוקי המלכויות והזכרונות עניינם הוא ליכותינו בדיננו, ואינם מבטאים את ענייני היום עצמו, ולכן חז"ל הורו לנו להשתמש בשופר בנוסף, כדי לחזק את כחם של הפסוקים.

כפי שביארנו, חז"ל [בדבריהם לגבי המלכת ה'] התמקדו בכך שנוכח בדיננו בר"ה, ולא בשלושת העניינים של היום עצמו. עפ"ז ניתן לומר שבעוד שפסוקי המלכויות וזכרונות מסייעים לנו ליכות בדיננו בר"ה, תקיעות השופר עצמן הן הבחינה השלישית המעוררת את הדין הטוב [ולא פסוקי השופרות]. הואיל ואלו הם פני הדברים, ניתן לומר שפסוקי השופרות מבטאים במילים את המהות של שופר הגאולה עצמו.

לפי מה שלמדנו עד כאן ניתן להבין בנוסף שהתקיעות הנשמעות לאחר התפילה מחזקות את כח הגאולה העתידה. באופן ששלושת הקבוצות של התקיעות מרמזות לשלושת העניינים העיקריים שבר"ה:

הקבוצה הראשונה [התקיעות דמיושב] מתמקדת בגילוי כבוד מלכות ה' בעולם¹⁰¹ – זאת ע"י ההמלכה, המשפט, והגאולה העתידה [כפי שבא לידי ביטוי באמצעות שלושת המערכות של שלושת סוגי התרועה וכפי הסדר הנ"ל].

הקבוצה השניה [התקיעות דמעומד] מתמקדת בהוצאת משפטינו לאור¹⁰², שתוצאה זו תלוי בענין החשוב של היותינו נזכרים לטובה, זאת כדי להתחדש לשנה החדשה הבאה, שהוא העניין השני שבר"ה (שהוא "האמצע" בחלק ב פרק ב). תקיעות השופר שאחר התפילה מחזקים את כח הגאולה העתידה הכוללת את ביעור הרע מן העולם והתגלותו המלאה של כבוד מלכות ה'¹⁰³.

כוונות מפורטות לתרועות שבתוך התפילה שלושת התרועות של ברכת מלכויות

כפי שהסברנו (חלק ב פרק ג) הרעיון הכללי של ברכת מלכויות היא המלכתנו את ה' המבטאת את רצוננו שה' הוא זה שיהיה מלכינו (כפי שנתבאר בחלק א פרק א). בהקשר הזה, *קול השופר*¹⁰⁴ שבא לידי ביטוי בתרועות ברכת המלכויות מגלה את כח המלך לבקוע דרך כל המניעות המעכבות את האומה מלהוציא לפועל את עניינם ומהותם.

הבכי המגולם בשברים תרועה מבטא את כמיהתנו העמוקה להצטרף לעבודתו ית'¹⁰⁵.

וא"כ יש לומר שהכוונות של התרועה השלישית שלפני התפילה ושל תרועת ברכת השופרות הן זהות ביסודן, בשונה מתקיעות השופר שבתפילה בברכת מלכויות וזכרונות שמתייחסות לפסוקים הנאמרים בהקשר של נושאים אלו וממילא מכילות כוונות שונות מהתקיעות שעוסקות בענייני היום עצמו.

¹⁰¹ ענין זה נקרא "ההתחלה" בחלק ב' פרק ב'.

¹⁰² כפי שהוסבר ע"י חז"ל (הובאו דבריהם בהקדמה) שאמרו שהפסוקים מסייעים לנו במשפט, והשופר בתפילה מחזק את ענין הפסוקים כמו שאמרו שם "ובמה? בשופר".

¹⁰³ לפי הבנה זו שלושת המערכות מהדהדות את שלושת הבחינות של שם "אלוקים" כפי שהוסבר בסוף פרק ב' של חלק ב'.

¹⁰⁴ קול השופר של "התרועה" מרמז להתגלות כבוד המלך, ומתמקד בבחינה שבה השופר פורץ דרך גבולות (כפי שנתבאר בחלק ב פרק ו), בניגוד לבכי של השופר.

¹⁰⁵ כפי שהוסבר לעיל השברים תרועה עניינם הוא עבודת האדם.

השברים [המבטאים עצבות] מבטאים את בכינו לפני ה' ששורשו בכמיהתנו לשרת לפניו ובידיעתנו שלולי עבודת ה' חיינו הם חסרי משמעות. מקום זה מוביל לתרועה, המבטאת את הבטחון והרווחה הנובעים מהעובדה שהוא בחר בנו להיות עמו¹⁰⁶.

השברים תמיד מתמקדים הקשר הרוחני העליון שלנו עם ה'. המהר"ל מבאר שצלם אלוקים שבאדם מאפשר לאדם לתת ביטוי למלכו של עולם בתוך העולם הזה (עיין דרך חיים פ"ג מי"ד). לא מדובר רק על האפשרות לקיים מצוות, אלא על הרוממות הכרוכה בכך שאנו בניו של המלך המייצגים את תהילתו של המלך עצמו. התרועה שלנו מבטאת את תחינתנו לה' שיעניק לנו את השלימות הרוחנית שתאפשר לנו לייצג אותו כראוי¹⁰⁷.

התרועה מבטאת את השמחה והנחת שאנו שרויים בהן כתוצאה מכך שה' בא למלוך עלינו. המשמעות של כך היא שה' פורש עלינו את הגנת מלכותו, ומשתמש במשפט ובכחו להוביל אותנו לייעודינו הגדול.

שלושת התרועות של ברכת זכרונות

הכוונה הכללית בברכת זכרונות מתמקדת בבכי שלנו לה' שהוא בעצמו יבוא לשפוט אותנו (וכפי שנתבאר בחלק ב פרק ג). קול השופר של תרועות ברכת הזכרונות מבטא

¹⁰⁶ כפי שנתבאר בחלק ב' פרק ו', כל תרועה היא חלק ממערכת גדולה יותר הנקראת "קול שופר" הכוללת בתוכה מערכת של שלימות הנרמזת בסדר של תקיעה-תרועה-תקיעה. בנוסף, לכל תרועה יש את הבכי שלה. בגוף החיבור הסברנו את הבכי של התרועה. אם נרצה להתמקד בכל המערכת של "קול השופר" השייכת לשברים תרועה של ברכת מלכויות נוכל להבין כך: כפי שנתבאר בספר סדר היום (הערה 107), אנו מתחילים בתקיעה המעוררת את זכותו של אברהם אבינו [שהקדיש את חייו להוריד את מלכות ה' לארץ]. ענין שלאחר מכן מעורר את קול השופר של ה' [שעלינו לקבלו כפי שנתבאר בחלק ב פרק ז "לשמוע קול שופר"] המבטא את ההופעה הראשונית של מלכות ה' בעולם ע"י מדת החסד [בזכות אברהם אבינו]. אז אנו תוקעים את התרועה, המעוררת את זכותו של יצחק אבינו המגלה את כוחה של מלכות ה' לפרוץ דרך כל הגבולות (כפי שבא לידי ביטוי בתרועה שעלינו לקבל כפי שהסברנו כעת). אנו מסיימים עם התקיעה האחרונה המעוררת את זכותו של יעקב אבינו, המביאה לגילוי של שלימות שמחזק את הקשר שלנו למלכות ה'. כפי שנתבאר בהקדמה הכללית, הפרטים של כל תקיעה יהיו למשא על הקורא ועל המחבר, ולכן הדיון העיקרי יתמקד בעיקר בסוגי הבכי השונים של התרועה.

¹⁰⁷ כפי שנתבאר לעיל פרטי הנושא יתבארו בחיבור עתידי, אמנם העקרון הבסיסי נצרך בכדי להבין את הפרטים המובאים כאן.

את כח ה' לפרוץ את כל הדינים הרעים שמנסים לעכב את השלימות שה' רוצה להעניק לנו.

לפי זה, השברים תרועה מבטאים את הצער שלנו על כך שלא עבדנו את ה' כראוי עד כעת [שברים], צער ההופך לבכי [תרועה] של תקוה ותחנון לה' שיראה את הטוב שבנו ויתן לנו הזדמנות נוספת להתקרב לעבודתו.

השברים של ברכת הזכרונות מבטאים את בכי העצבות שלנו על כך שלא הוצאנו אל הפועל כראוי את האיכות הטמונה בנו כמייצגים של אבינו המלך, ואת המחוייבות שלנו להשתפר בעתיד.

כאשר התרועה, שתמיד מדגישה את בטחונו בה' שהוא מלכינו, נשמעת בברכת הזכרונות אזי היא מבטאת את הבכי והזעקה שלנו לפני ה' שהוא עצמו יבוא לשפוט אותנו, ואת האמונה שהוא יזכור אותנו לטובה.¹⁰⁸

שלושת התרועות של ברכת שופרות

המבט הכללי של ברכת שופרות נוגע לבכי שלנו לה' שיגלה עלינו את מלכותו בעולם בהתגלות שלימה ע"י הגאולה השלימה. על פי זה "קול השופר" הכללי של תרועות ברכת שופרות מבטא את כוחו של המלך לפרוץ דרך כוחות הרע ולהסיר אותם מן העולם, ולהביא את העולם לשלימותו.

בהקשר זה, השברים תרועה של השופרות מבטאים את כאבינו על חילול שם ה' הנוצר מכך ששמו ית' לא מתגלה בעולם עד לגאולה השלימה, כאב שנהפך [בתרועה] לבכי של שמחה על כך שהגאולה מגיעה.

השברים של ברכת שופרות [שעניינם קשור ליכולת שלנו להתקרב לה'] מבטאים את הצורך העמוק שלנו בגאולה, ואת הסבל שלנו בגלות המפריעה ליכולת שלנו להשיג

¹⁰⁸ דבר זה מנוגד לבכי התרועה של ברכת מלכיות המבטא את רצונו ושמחתו שה' ימלוך עלינו וישמור עלינו.

את קרבת ה' שאנו זקוקים לה נואשות.

התרועה של ברכת שופרות מבטאת את הרווחה שלנו מכך שמלכות ה' תתגלה בשלימות לבסוף, ותסיר מן העולם את כל הרע הרוצה להשחיתנו.

שלושת קולות ה"שברים תרועה" שלפני מוסף

כפי שכבר נתבאר, התקיעות דמיושב מתמקדות בשלושת הרעיונות של היום עצמו, באמצעות שלושת סוגי התרועה. קולות אלו מתמקדים בעיקר בהתעוררות תהילתו של המלך בעולם ומוציאים אל הפועל את הכח של שלושת הרעיונות החבויים ביום עצמו [לביאור העניין עיין בהערה¹⁰⁹].

בתרועות דמיושב אנו מתחילים בתקיעת שלוש מערכות של שברים תרועה.

המערכת הראשונה מתייחסת לעניין המלכות הבא לידי ביטוי בפסוק "יום תרועה", והיא מגלה את תהילתו של המלך ה' הבא למלוך על העולם כולו שנוצר בכדי לעובדו, וכלשון התפילה "ויעשו כלם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם".¹¹⁰

המערכת השנייה מרמזת לפסוק "זיכרון תרועה", ומעוררת את תהילתו של "מלך המשפט" שישתמש בכוח המשפט שלו להסיר את החלקים בעולם שלא עסוקים בעבודתו, ולהוציא לפועל את הטוב שבאומה הישראלית שנוצרה בכדי לשרת אותו.

המערכת השלישית, מרמזת לפסוק "והעברת שופר תרועה", מגלה את תהילתו של המלך ה' שכוחו מגיע בכדי להסיר את שורשי הרע המחלל את כבוד שמו מן העולם.

כעת מוטל על כל אחד מאיתנו להתבונן לתוך עצמו על מנת להבין את הכוונה הבסיסית של שאר התרועות שאנו משמיעים לפני ואחרי התפילה.

¹⁰⁹ חשוב לציין שמערכת זו מבטאת מחדש את אותם העניינים שכבר הוזכרו לעיל. ההבדל העיקרי הוא שלעיל המיקוד היה על הבכי של התרועה שמהווה כעין ביצוע והגשמה של התוכן שבפסוקי הברכות הנאמרים על ידינו, ושמכוון להעביר את ה' מכסא דין לכסא רחמים. מאידך התרועות דמיושב הנשמעות לפני התפילה מדגישות את קול השופר החיצוני [ולא את הבכי הפנימי שלנו] ומכוונות לעורר את הבחינות השונות של היום- המלוכה על העולם כולו, המשפט של העולם, וכח הגאולה העתידה.

¹¹⁰ הרעיון של השברים תרועה תמיד מתייחס לעבודת ה' ולתיקון העולם.